

ΔΥΟ ΝΕΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΜΟΝΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατὰ πρόσφατον ἐπίσκεψιν εἰς Ἅγιον Ὅρος ἀνεύρομεν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας,¹ ὅπου φυλάσσονται, δύο ἀνέκδοτα ἔγγραφα, ἀφορῶντα εἰς τὴν Νεάν Μονὴν τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης. Περὶ τῆς μονῆς ταύτης ἐγράφησαν τελευταίως ἀρκετά,² οὕτως ὥστε τὰ δύο ταῦτα ἔγγραφα δὲν στεροῦνται ἐπικαιρότητος. Ἐν ἀναμονῇ ὁμως τῆς ἐπικειμένης ἐκδόσεως τοῦ δευτέρου τόμου τῶν ἐγγράφων τῆς Μ. Λαύρας³ θὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐνταῦθα μόνον τὰς περὶ Νέας Μονῆς πληροφορίας τῶν δύο τούτων ἐγγράφων, χωρὶς νὰ προβῶμεν εἰς κανονικὴν καὶ ὀριστικὴν ἐκδοσιν αὐτῶν. Προηγουμένως ὁμως πρὸς κατατόπισιν τοῦ ἀναγνώστου πρέπει νὰ δώσωμεν μίαν συνοπτικὴν εἰκόνα τοῦ περὶ τὴν Νεάν Μονὴν ζητήματος καὶ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας.

Ἡ διὰ πρώτην φορὰν ἐκδοσις βυζαντινῆς πηγῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται μοναστήριον ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Νέα Μονή, ἐγένετο εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ 1862 ἐκδεδομένα *Acta patriarchatus Constantinopolitani* τῶν *Miklosich - Müller*. Ἐκ τούτων ἦτο ἤδη γνωστὴ ἀπὸ ἐτῶν ἢ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνος γεννηθεῖσα ἔρις

¹ Χάρις εἰς τὴν καλωσύνην καὶ προθυμίαν τοῦ σοφοῦ βιβλιονόμου τῆς μονῆς γέροντος Παντελεήμονος Λαυριώτου, πρὸς τὸν ὅποιον ἐκφράζομεν πλεόν ἢ ἐκ καθήκοντος τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν.

² Θὰ δώσωμεν ἀμέσως κατωτέρω εἰκόνα τῆς περὶ τὴν μονὴν ταύτην σχηματισθείσης βιβλιογραφίας.

³ Ὁ πρῶτος τόμος, περιέχων τὰ μέχρι τοῦ ἔτους 1178 ἔγγραφα τῆς μονῆς, ἐξεδόθη, ὡς γνωστόν, ὑπὸ *G. Rouillard - P. Collomp*, *Actes de Lavra*. Tome Ier (897 - 1178). Paris 1937, ὡς τόμος I. τῆς σειρᾶς: *Archives de l' Athos*, publiées sous la direction de Gabriel Millet, ἐν μέρει ἐκ τῶν φωτογραφιῶν τῆς ἀποστολῆς Millet τοῦ 1917 (καὶ ἐξ ἄλλων ἀντιγράφων). Μετὰ τὸν θάνατον τῆς κομίσσης *Germaine Rouillard* τὸν δεύτερον τόμον, περιέχοντα καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων, παρεσκεύασαν οἱ *P. Lemerle* καὶ *N. S. Σβορώνος*. Βλ. βιβλιοκρισίαν τοῦ πρώτου τόμου ὑπὸ *Fr. Dölger*, *Zur Textgestaltung der Lavra - Urkunden und zu ihrer geschichtlichen Auswertung*. *Byz. Zeitschrift* 39 (1939), σελ. 23 - 66.

μεταξὺ τῆς μονῆς Ἀκαπνίου καὶ τῆς Νέας Μονῆς Θεσσαλονίκης περὶ ἐνὸς κτήματος, λεγομένου Βολλάδα, καὶ περὶ τῶν ὑποστατικῶν, τὰ ὅποια εἶχε τοῦτο εἰς τὸ μέχρι σήμερον σφωζόμενον χωρίον Κολινδρός.¹

Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἔριδα ταύτην, τὸ 1405, τὴν Νέαν Μονὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπεσκέφθη ὁ Ρώσος προσκυνητὴς Ἰγνατίος ὁ ἐκ Σμολένσκ, ἀλλ' ἢ ἐκδύσασα εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν τὸ κείμενον τοῦ Ὀδοιπορικοῦ τοῦ Ἰγνατίου Mme B. de K h i t r o w o παρέφθειρε τὸ ὄνομα τῆς Νέας Μονῆς τοῦ ρωσικοῦ κειμένου εἰς Simoní.² Οὕτω παρεφθαρμένον εἰς τὸ ἀκατανόητον Simoní παρέλαβε τὸ ὄνομα τῆς μονῆς καὶ ὁ T a f r a l i εἰς τὴν Τοπογραφίαν του τῆς Θεσσαλονίκης, μὴ ἐλέγξας τοῦτο εἰς τὸ ρωσικὸν κείμενον, περιέργως δὲ μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ πατριαρχικά γράμματα περὶ Νέας Μονῆς, τὰ ὅποια ἀσφαλῶς θὰ τὸν ὠδήγουν εἰς τὸ ὄρθον.³ Οὕτω μέχρι τοῦ 1912 ὁ ἀγνοῶν τὰ περὶ Νέας Μονῆς πατριαρχικά γράμματα εἰς τὰ Acta Patriarchatus Constantinopolitani ἠγνῶει καὶ τὴν ὑπαρξιν ἀκόμη τῆς αὐτῆς μονῆς ἐν Θεσσαλονίᾳ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

Τὸ 1912 πρῶτος ὁ ἀείμνηστος Σ π. Λ ά μ π ρ ο ς ἐσημείωσεν ἐκ νέου τὴν ὑπαρξιν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα βυζαντινοῦ μοναστηρίου ἐν Θεσσαλονίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Νέα Μονὴ ἐκδίδων ὀκτὼ ἐπιστολάς τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρου τοῦ Γλαβᾶ (1380 - 1384 καὶ 1387 - 1396), μεταξὺ τῶν ὁποίων τρεῖς ἀπηθύνοντο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς μοναχὸν τῆς ἐν λόγῳ μονῆς, τὸν Φιλόθεον τὸν Νεαμονίτην.⁴

Τὸ 1927 ἐκ τῆς ἐκδόσεως ἐγγράφων τῆς παρὰ τὰ σημερινὰ Βασιλικά τῆς Χαλκιδικῆς ἄλλοτε μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῶν Περιστερῶν, μετοχίου τῆς Μ. Λαύρας, ἀποκειμένων σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Λαύρας, ἐπισημοποιήθημεν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου.⁵

Τὸ 1948 ἐμάθομεν περισσότερα περὶ τῆς Νέας Μονῆς ἀπὸ ἐν ἀφιερωτήριον γράμμα (ἐγγραφοῦ δωρεᾶς) τοῦ ἔτους 1392, εὐρισκόμενον σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Λαύρας καὶ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ F r. D ö l g e r.⁶ Ἐκ τοῦ-

¹ MM, II, σελ. 200 - 203 καὶ σελ. 518 - 520.

² Mme B. de K h i t r o w o, Itinéraires russes en Orient. Gèneve 1889, p. 147.

³ O. T a f r a l i, Topographie de Thessalonique. Paris 1913, p. 199. Nr. 15.

⁴ Νέος Ἑλληνομνήμων 9 (1912), σελ. 353 - 391, Ἐπιστολαὶ τοῦ ἀγιωτάτου Ἰσιδώρου, ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης. Πρὸς Φιλόθεον Νεαμονίτην: σελ. 359, 363, 369.

⁵ Σ π. Λ α υ ρ ι ὶ ὄ τ ο υ, Ἐγγραφα τῆς μονῆς Περιστερῶν. Θεολογία 5 (1927), σελ. 266. Πρβ. Σ ω φ ρ. Ε ὑ σ τ ρ α τ ι ᾶ δ ο υ, Ἱστορικά μνημεῖα τοῦ Ἁθῶ. Ἑλληνικά 2 (1929), σελ. 379.

⁶ F r. D ö l g e r, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. Textband. München 1948, Nr. 114. Privaturkunde (Stiftungsurkunde) des Demetrios Tziringes für das Kloster Nea Moni in Thessalonike vom Oktober 1392 (Archiv: Lavra).

του ἐξήχθησαν δύο νέα περὶ τῆς Νέας Μονῆς στοιχεῖα: α) ὅτι ἡ μονὴ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ 1375 καὶ β) ὅτι ἡγούμενος αὐτῆς ὑπῆρξεν ἱερομόναχος τις Μακάριος, ἀποθανὼν πρὸ τοῦ 1392.

Τέλος τὸ 1952 ὁ Μιχ. Λάσκαρις κατέστησεν εἰς ἡμᾶς προσιτὸν τὸ κείμενον τοῦ Ἱγνατίου τοῦ ἐκ Σμολένσκ ἐκ τῆς ρωσικῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀρσένιεφ καὶ μετὰ πιστῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως, διορθώσας τὸ παλαιὸν λάθος τῆς κυρίας Khitrowo καὶ τοῦ Tafrafi καὶ πιστοποιήσας οὕτω τὴν διατήρησιν τῆς Νέας Μονῆς τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων ἀκόμη κατὰ τὸ 1405, ὅτε ἐπεσκέφθη τὴν Θεσσαλονίκην ὁ Ἱγνάτιος ὁ ἐκ Σμολένσκ.¹

Πάντα ὅμως ταῦτα, ὅσα ἐγνωρίζομεν μέχρι πρό τινας περὶ τῆς Νέας Μονῆς, ἦσαν βεβαίως ἀρκετὰ διὰ τὴν πιστοποίησιν τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, ἀλλὰ δὲν ἐπήρκουν διὰ τὴν ἐξακριβώσιν οὔτε τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς, οὔτε τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς, οὔτε τῆς ἀκριβοῦς θέσεώς της ἐν τῇ πόλει, οὔτε τῆς περαιτέρω κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν τύχης αὐτῆς. Τόσαι μόνον πληροφορίαι καὶ ἀκόμη περισσότεραι ὑπάρχουν διὰ πολλὰς ἄλλας, ἀγνώστους σήμερον, βυζαντινὰς μονὰς τῆς Θεσσαλονίκης (π.χ. διὰ τὰς μονὰς Ἰσαάκ, Ἀκαπνίου, Φιλοκάλους κ.ἄ.), δὲν ἐπαρκοῦν ὅμως διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῶν μονῶν τούτων.

Τὴν περὶ τῆς Νέας Μονῆς Θεσσαλονίκης νεωτέραν ἔρευναν προῦκάλεσεν ὁ Βασιλ. Λαοῦρδας παρασχὼν νεωστὶ νέα περὶ ταύτης στοιχεῖα. Οὗτος ἐδημοσίευσεν ἐκ τοῦ κώδικος Vatican. gr. 1107 τὰ σπουδαιότερα ἀποσπάσματα ἐξ ἑνὸς ἀνωνύμου καὶ μέχρι τοῦδε ἀνεκδότου ἐγκωμίου εἰς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Γαβριὴλ (1397 - 1416/9), τὸν διαδεχθέντα εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς πόλεως ταύτης τὸν πολὺν Ἰσίδωρον τὸν Γλαβᾶν.² Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων κατεφάνη ὅτι ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκ πατρὸς ἱερέως γεννηθεὶς Γαβριὴλ οὗτος ἀπεσύρθη ἔνωρις εἰς τὸ ἐντὸς τῆς πόλεως εὐρισκόμενον ἀσκητήριον τοῦ ἱερομονάχου Μακαρίου Χοῦμνου ὡς μαθητῆς αὐτοῦ. Συγκεντρωθέντων σὺν τῷ χρόνῳ περισσοτέρων μαθητῶν καὶ συνασκητῶν ὁ Μακάριος Χοῦμνος ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ μονὴν καὶ «τὸν κάλλιστον τῆς πόλεως τόπον ἀπολεξάμενος, ἔνα δὴ ποτε καὶ βασιλεῖα ἰδρυστο, τοῖς μαθηταῖς διακαθαίρειν ἐδίδου».³ Τοῦτο

¹ Μιχ. Θ. Λάσκαρις, Ναοὶ καὶ μοναὶ Θεσσαλονίκης τὸ 1405 εἰς τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦ ἐκ Σμολένσκ Ἱγνατίου. Τόμος Κωνστ. Ἀρμενοπούλου. Ἐπιστ. Ἐπετ. Σχ. Νομ. καὶ Οἰκον. Ἐπιστ. Πανεπιστημ. Θεσσαλονίκης, τόμ. ΣΤ'. Θεσσαλονίκη, 1952, σελ. 318 καὶ σελ. 322/23.

² Βασιλ. Λαοῦρδας, Ὁ Γαβριὴλ Θεσσαλονίκης. Ἀθηνᾶ 56 (1952), σελ. 199 - 214. Τὸ πλῆρες κείμενον τοῦ Ἐγκωμίου παρακληθεῖσα δημοσιεύει εἰς τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ἐκ τοῦ κώδ. Vatican. gr. 1107 ἡ Κα Λοῦτίζα Συνδίκια.

³ Λαοῦρδας, ἔνθ' ἄν. σελ. 204.

ἀπετέλεσεν, ὡς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, σπουδαίαν τοπογραφικὴν ἔνδειξιν διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς θέσεως τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου. Πρὸ τῆς συμπληρώσεως ὅμως τῆς οἰκοδομήσεως τῆς μονῆς ὁ Μακάριος Χούμνος ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, ἀφήσας τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἡμιτελοῦς μονῆς του εἰς τὸν μαθητὴν του Γαβριήλ, ὅστις καὶ συνεπλήρωσε ταύτην μετὰ μεγάλης λαμπρότητος καὶ ἐπιτυχίας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης πολιορκίας τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1383 - 1387) καὶ ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὁ Γαβριήλ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἐξελέγη πρῶτον μὲν ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς Χώρας καὶ γενικὸς ἐπόπτης ὅλων τῶν πατριαρχικῶν μονῶν, κατόπιν δὲ ἐπίσκοπος Χαλκηδόνος. Ἐπιστρέψας ἀργότερον ὡς Χαλκηδόνος εἰς Θεσσαλονίκην καὶ εἰς τὴν μονὴν του ἐγένετο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰσιδώρου Γλαβᾶ καὶ μετὰ πολλὰς ἀντιδράσεις μητροπολίτης Θεσσαλονίκης.

Ὁ ἀσχολούμενος κυρίως μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Γαβριήλ ἐκδότης τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ ἐγκωμίου δὲν ἐνδιεφέρθη διὰ τὴν ἐξακριβωσιν οὔτε τοῦ ὀνόματος τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου, οὔτε τῆς πιθανῆς θέσεως καὶ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, ἀφήσας ταῦτα ρητῶς εἰς ἄλλους.

Τὸ κενὸν τοῦτο συνεπλήρωσεν ὁ αἰδεσιμώτατος σοφὸς πατὴρ V. L a u r e n t,¹ ὅστις ἀνακεφαλαιῶν καὶ συμπληρῶν τὰ περὶ Γαβριήλ ἀνεῦρε διὰ τῆς τεθλασμένης τὸ ὄνομα Νέα Μονὴ τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου ἐκ συνδυασμοῦ δηλαδὴ τῶν πληροφοριῶν τοῦ ἐγκωμίου πρὸς τὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα, ὅπου κατὰ τὴν ἔριδα τῆς μονῆς τοῦ Ἀκαπνίου πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν προΐσταται τῶν Ν ε α μ ο ν ι τ ῶ ν ὁ ἐπίσκοπος Χ α λ κ η δ ὄ ν ο ς ἀνεξηγήτου μέχρι τοῦδε παρουσίας ἐν Θεσσαλονίκῃ. Εἶναι πλέον σαφὲς ποῖος ἦτο ὁ Χαλκηδόνος (Γαβριήλ) καὶ ποῖον τὸ ὄνομα τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου (Νέα Μονή). Ὁ αἰδес. Laurent καθώρισεν ἐπίσης τὴν πιθανὴν θέσιν τῆς Νέας Μονῆς βάσει τῆς φράσεως τοῦ ἐγκωμίου «ἵνα δῆποτε καὶ βασιλεία ἴδρυστο» ἐντὸς τοῦ τριγώνου Ἀψίδος Γαλερίου - Ἀγίας Σοφίας - Ἱπποδρομίου, εἰς τὴν θέσιν δηλαδὴ τῶν παλαιῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων τοῦ Γαλερίου, καὶ ἐδέχθη χονδρικῶς ὡς terminum ante quem τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς τὸ 1382, διότι τὸ 1383 ἤρχισεν ἡ πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τὸ 1387 ὀλίγον πρὸ τῆς καταστροφῆς ὁ Γαβριήλ ἔφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὴν δημοσίευσιν ταύτην τὸν αἰδес. Laurent διέφυγον πολλὰ ἐκ τῶν γνωστῶν περὶ Νέας Μονῆς πληροφοριῶν τῶν παλαιότερων πηγῶν καὶ ἐπειδὴ κατὰ ταύτην δὲν ἀπεδόθησαν πάντοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, διηγέρθη ἔτι πλέον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν

¹ V. L a u r e n t, Le métropolitaine de Thessalonique Gabriel (1397 - 1416/19) et le couvent de la Nέα Μονή. Ἑλληνικά 13 (1954), σελ. 241 - 255.

καὶ δευτέρα περὶ Νέας Μονῆς δημοσίευσις¹ ἐπεχείρησε νὰ συγκεντρώσῃ ὅ-
λας τὰς μέχρι τοῦδε γνωστὰς περὶ Νέας Μονῆς πληροφορίας τῶν πηγῶν καὶ
νὰ καθορίσῃ, εἰ δυνατόν, ἀκριβέστερον τὸν χρόνον καὶ τὴν θέσιν τῆς ἰδρύ-
σεως τῆς μονῆς. Τὰ συμπεράσματα ἐκ τῆς ἐρεῦνης ταύτης ἦσαν : α) ὅτι ἡ
Νέα Μονὴ τοῦ Μακαρίου Χούμνου ἰδρύθη μεταξὺ 1350 καὶ 1375, περὶ τὸ
1360 πιθανῶς, καὶ β) ὅτι δὲν σφύζεται αὕτη σήμερον, ἀλλὰ τὴν θέσιν τῆς
μονῆς πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὸν γνωστὸν σήμερον χῶρον τῶν ρω-
μαϊκῶν ἀνακτόρων καὶ νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν θέσιν αὐτῆς εἰς ἑλληνικὴν, ἐν
τῷ χώρῳ τούτῳ κειμένην καὶ ἐλευθέραν ἐπὶ Τουρκοκρατίας παραμείνασαν,
ἐκκλησίαν, διότι ἡ μονὴ ἐγένετο κατὰ τὰ φαινόμενα μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας
καὶ τὰ μετόχια μονῶν τοῦ Ἁθῶ ἐν τῇ πόλει δὲν ἐθίγησαν ὑπὸ τῶν Τούρ-
κων. Ὡς τοιαύτη ἐκκλησία ὑπεδείχθη μετὰ πολλῆς πιθανότητος ἡ σημερινὴ
Παναγούδα, ἡ ὁποία κεῖται ἐν μοναστηριακῷ χώρῳ, περιβάλλεται ὑπὸ πα-
ρεκκλησίῳν τοῦ 14ου αἰῶνος, εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν Παναγίαν καὶ ἔμει-
νεν ἐλευθέρᾳ ἐπὶ Τουρκοκρατίας δι' ἄγνωστον μέχρι τοῦδε λόγον. Τὸ δεύ-
τερον τοῦτο συμπέρασμα ἀποδεικνύεται σήμερον ἐσφαλμένον, ὡς θὰ ἴδωμεν
κατωτέρω.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἄοκνος L a u r e n t ἐπανῆλθεν ἐπὶ τοῦ θέματος
μὲ σπουδαῖον πράγματι εὖρημα ἀνὰ χειρᾶς, ἀνακαλύψας ἐκ τῶν καταλοί-
πων τοῦ L. P e t i t ἐν ἀντιγράφοις ἐκ τοῦ κώδ. 455 τοῦ Μετοχίου τοῦ
Παναγίου Τάφου ἔργα τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Νέας Μονῆς Μακαρίου Χούμνου.²
Εἶναι δὲ ταῦτα : Μία Ὑ π ο τ ῦ π ω σ ι ς, νουθεσίαι δηλαδὴ τοῦ Χούμνου
πρὸς τοὺς μαθητάς του, ὅταν ἠτοιμάζετο νὰ ἀπέλθῃ κληθεὶς εἰς Κωνσταν-
τινούπολιν, μία Μ ο ν ῶ δ ῖ α, σταλεῖσα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ συνο-
δευτικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἀδελφούς τῆς Νέας Μονῆς, ἐπικήδειος δηλαδὴ
λόγος διὰ τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανόντας ἀδελφούς τῆς μονῆς Γρηγόριον
καὶ Ἀκάκιον, καὶ μία Ἐ π ι τ ε λ ε ὑ τ ι ο ς ὀ μ ι λ ῖ α, ἥτοι ἡ διαθήκη
τοῦ Χούμνου. Τὰ ἔργα ταῦτα παρέχουν πολλὰς πληροφορίας διὰ τὴν πνευ-
ματικὴν προσωπικότητα τόσον τοῦ Μακαρίου Χούμνου, ὅσον καὶ ἐνὸς ἐκά-
στου τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὁργάνωσιν τῆς Νέας
Μονῆς.

Τελευταίως καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς πατὴρ L a u r e n t ἠσχολήθη μὲ τὴν

¹ Γ. Ι. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ, Ἡ Νέα Μονὴ Θεσσαλονίκης. Μακεδονικά 3 (1955),
σελ. 334 - 352.

² V. L a u r e n t, Écrits spirituels inédits de Macaire Choumnos († c.
1382), fondateur de la «Nea Moni» à Thessalonique. Ἑλληνικά 14 (1955), σελ.
40 - 86. Ἐκ φωτογραφιῶν ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ κώδικος 455 τοῦ ἐν Κωνσταντινου-
πόλει Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου ἐδημοσίευσεν ὁ Β α σ ῖ λ. Λ α ο ῦ ρ α ς
εἰς τὸ περιοδικὸν «Γρηγόριος Παλαμᾶς» 38 (1955), σελ. 346 - 350 τὸ τέλος ὀμιλίας
τοῦ Μακαρίου Χούμνου. Αὕτη ἐξεφωνήθη μεταξὺ 1350 - 70 ἐν τῇ Νέᾳ Μονῇ καὶ
τὸ τέλος αὐτῆς ἀποτελεῖ ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον.

Νέαν Μονήν εἰς δημοσίευμα,¹ τὸ ὁποῖον εἶχεν οὗτος ἐτοιμάσει ἐν τῷ μεταξὺ πρὸ τῆς ἀναφερθείσης ἡμετέρας δημοσιεύσεως καὶ τὸ ὁποῖον ἀναθεωρήσας κατόπιν ταύτης ἠῦρε σύμφωνον πρὸ τὰ κυριώτερα συμπεράσματα ἡμῶν, πλὴν δύο: α) δὲν δέχεται ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετο ποτε μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας, ἀλλ' ἐξηγεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἔγγραφα τῆς πρώτης εὐρίσκονται σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς δευτέρας ἐκ τῆς τυχαίας διασπορᾶς τῶν μοναχῶν τῆς Νέας Μονῆς κατόπιν τῆς ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430 καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ β) δὲν θεωρεῖ πιθανὸν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ κατεστράφη ἀργὰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας δι' ἄγνωστον αἰτίαν καὶ συνεπῶς δὲν δέχεται τὴν ὑποδεικνυομένην θέσιν αὐτῆς, ὅπου σήμερον ὁ ναὸς τῆς Παναγούδας, ἀλλὰ πιστεύει ὅτι αὕτη, ἐὰν δὲν κατεστράφη ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430, ὑπάρχει ἀκόμη σήμερον καὶ μᾶς παρατηρεῖ ἀνεπίγνωστος. Εἶναι δηλαδὴ αὕτη εἰς ἐκ τῶν σφριζομένων βυζαντινῶν ναῶν τῆς πόλεως. Δεδομένου ὅμως ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Laurent πρῶτος ἐτοποθέτησεν αὐτὴν εἰς τὸν χώρον τῶν παλαιῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων καὶ ἐντὸς τοῦ τριγώνου Ἀψίδος Γαλερίου - Ἀγίας Σοφίας - Ἰπποδρομίου καὶ δεδομένου ἐπίσης ὅτι οὐδεὶς σήμερον βυζαντινὸς ναὸς σφύζεται ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου, ἐν ἐκ τῶν δύο πρέπει νὰ συμβαίῃ, ἢ ὅτι ἡ ἀρχικὴ ὑπὸ τοῦ Laurent (καὶ ὑφ' ἡμῶν δυστυχῶς) τοποθέτησις αὐτῆς ἦτο ἐσφαλμένη παρὰ τὴν ἔνδειξιν τοῦ ἐγκωμίου (ἵνα καὶ βασιλεία Ἰδρυτο) ἢ ὅτι ἡ Νέα Μονὴ κατεστράφη πράγματι ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Οὕτως ἔχει σήμερον τὸ ζήτημα τῆς Νέας Μονῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ περὶ τὴν μονὴν σχηματισθεῖσα βιβλιογραφία. Εἰς ταῦτα θὰ προσθέσωμεν νῦν τὰ δύο νέα περὶ τῆς μονῆς ἔγγραφα καὶ θὰ ἐρευνήσωμεν τὰ περὶ ταύτης νέα στοιχεῖα αὐτῶν.

2. ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ

α) *Περιγραφή καὶ κείμενον.* Τὸ πρῶτον ἔγγραφον εἶναι μητροπολιτικὸν ἀντίγραφον *παραδοτικοῦ γράμματος* (δωρητηρίου ἐγγράφου) *τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος* διὰ τὴν *Νέαν Μονήν* Θεσσαλονίκης, γενόμενον ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης *Ἰσιδώρου* (τοῦ Γλαβᾶ) (1380 - 1384 καὶ 1387-1396). (Πίν. Ι).

Εὐρίσκεται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Μ. Λαύρας εἰς τὸ συρτάριον ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ φέρει ἀριθμὸν καταλόγου 137.²

¹ V. Laurent, Une nouvelle fondation monastique des Choumnos: La Nea Moni de Thessalonique. Revue des Études Byzantines 13 (1955), p. 109 - 127.

² Εἰς τὸν χειρόγραφον κατάλογον τοῦ ἀρχείου, τὸν ὁποῖον ἐξεπόντησεν ὁ φιλότιμος βιβλιονόμος τῆς μονῆς γέρον Παντελεήμων Λαυριώτης, σημειού-

Εἶναι χάρτινον διαστάσεων $0,30 \times 0,25$ μ. καὶ ἐφθαρμένον εἰς τὰς δύο κατωτάτας ἀναδιπλώσεις αὐτοῦ. Συγκείμενον ἐξ ἑνὸς τεμαχίου καὶ ἀναδιπλωμένον τρεῖς ὀριζοντίως φέρει ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς ἐπὶ τεμαχίου ἐπικολλημένου χάρτου διὰ παλαιᾶς χειρὸς τὴν σημείωσιν: + ἴσον τοῦ γραμματος τοῦ καίσαρος τὸ διὰ τὸν Κολυδρὸν. (Νεωτέρα σημείωσις ἐπὶ ἑτέρου ἐπικολλημένου τεμαχίου χάρτου κατωτέρω: ἄχρηστον).

Εἶναι γραμμένον διὰ φαιᾶς μελάνης εἰς γραφὴν τοῦ 14ου αἰῶνος μετὰ πολὺ ὀλίγων συντομογραφικῶν καὶ ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων. Ἡ ὑπογραφή τοῦ μητροπολίτου, γραμμένη διὰ παχείας πέννας καὶ μαύρης μελάνης, παρουσιάζει τυποποιήσιν, χωρὶς νὰ ἀποτελῇ *μ ο ν ο κ ο ν δ υ λ ι ἄ ν*.

Τὸ πρωτότυπον ἔφερε τὴν ὑπογραφήν τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος καὶ εἶχε παραδοθῆ εἰς τὸ Σκευοφυλάκιον τῆς Νέας Μοῆς, ἀλλὰ δὲν σφύζεται σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Λαύρας, ὅπου τὸ ἀντίγραφον.

Τὸ ἀντίγραφον, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, εἶναι ἀνέκδοτον καὶ δὲν σημειοῦται ὑπὸ τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρον. Εὐστρατιάδου εἰς τὸν ἕκ τοῦ κώδ. Β κατάλογον τῶν ἐγγράφων τῆς Μ. Λαύρας (Ἱστορικὰ μνημεῖα τοῦ Ἁθῶ. Ἑλληνικά 2 [1929], σ. 379), ὅπου ὑπ' ἀριθ. ια' σημειοῦται ἄλλο παραδοτικὸν γράμμα (ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα) τοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος διὰ τὴν Νέαν Μοῆν Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὸ ἡμέτερον ἐγγράφον ὁ Ἀλέξιος Ἀγγελος Καῖσαρ λόγῳ τῶν φιλικῶν αὐτοῦ σχέσεων τόσον πρὸς τὸν ἀποθανόντα ἡγούμενον τῆς Νέας Μοῆς Μακάριον Χοῦμνον, ὅσον καὶ πρὸς τὸν νῦν ἡγούμενον αὐτῆς Γαβριὴλ καὶ πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ μοναχοὺς καὶ θέλων νὰ βοηθήσῃ τὴν μονήν, δωρεῖται εἰς αὐτὴν ἕκ τῶν κτημάτων αὐτοῦ τὸ κάστρον τὸν Κολυδρὸν εἰς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του καὶ εἰς μνημόνευσιν τοῦ ὀνόματός του. Κατέχων τὸ κάστρον τοῦτο διὰ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου καὶ τοῦ δεσπότη ἀδελφοῦ αὐτοῦ Θεοδώρου μὲ πλήρες δικαίωμα διαθέσεως αὐτοῦ, παραδίδει τοῦτο εἰς τὴν Νέαν Μοῆν μὲ τὰ αὐτὰ δικαιώματα, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπιφυλασσόμενος νὰ νύμηται τοῦτο ὁ ἴδιος, ἐφ' ὅσον ζῆ.

Ἴδου τώρα τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου:

+ *Ἐπειδὴ εἶχομεν πρὸ καιροῦ ἀγάπην καὶ πληροφορίαν μετὰ τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθηγουμένου ||² τῆς σεβασμίας βασιλικῆς καὶ π(α)τριαρχικῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἐπικεκλημένης Νέας Μοῆς τοῦ κυροῦ ||³ Μακαρίου ἐκείνου τοῦ Χοῦμνον, ὡσαύτως πάλιν ἔχομεν) καὶ μετὰ τοῦ νῦν ἐδρισκομένου τιμιωτάτου ἐν ἱερομο-*

ται εἰς τὴν σελ. 21 ὑπὸ αὔξ. ἀριθ. 109, ὡς ἐξῆς: «Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος δωρητήριον γράμμα, δι' οὗ δωρεῖται εἰς τὴν Μοῆν τῆς Θεοτόκου, τὴν ἐπικεκλημένην Νέαν Μοῆν, «τὸ Κάστρον αὐτῶν τὸν Κολυδρὸν». Ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρου ὅτι εἶναι ἴσον τοῦ πρωτοτύπου».

νάχοις καὶ || ⁴ καθηγουμένου τοῦ κυροῦ Γαβριήλ καὶ τῶν λοιπῶν ἄλλων ἀδελφῶν καὶ φροντίζομεν καὶ ἀγωνιζόμεθεν ὑπὲρ συστά||⁵σεως καὶ βελτιώσεως τῆς τοιαύτης μονῆς, ἐφάνη μας καλὸν καὶ ἠθελήσαμεν, ἵνα βοηθήσωμεν καὶ ἐκ τῶν κτη||⁶μάτων ἡμῶν μερικόν τι χάριν ψυχικῆς ἡμ(ῶν) σ(ωτη)ρί(ας) καὶ μνημοσύνου ἡμ(ῶν) καὶ παραδίδομεν τὸ κάστρον ἡμῶν τ(ὸν) Κολυδρ(όν), || ⁷ ὅπερ ἔχομεν δι' ὄρκωμοτικοῦ καὶ χρυσοβούλλου παρὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγ(ίου) ἡμ(ῶν) αὐθ(έν)τ(ου) καὶ βασιλέως κυροῦ Μανουήλ τοῦ Παλαιολ(ό)γ(ου) || ⁸ καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ αὐθέντου ἡμ(ῶν), τοῦ πανευχεστάτου δεσπότη κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Πορφυρογενήτου. Παρὰ||⁹δίδομεν δὲ [τ]οῦτο πρὸς τὴν τοιαύτην θείαν μονὴν τοῦ ἐπικρατεῖσθαι καὶ δεσπόμεσθαι ὑπ' αὐτῆς, καθὼς διαλαμβάνουσι || ¹⁰ τὰ ὄρκωμοτικά καὶ χρυσοβούλλα τῶν ἀγίων ἡμῶν ἀνθεντῶν καὶ βασιλέων, ὡς ἵνα ποιῶμ(εν) ἐπ' αὐτὸ ἥτοι ἂν βουλόμεθα, ἤγουν || ¹¹ πωλεῖν, χαρίζειν, προικίζειν, ἀνταλλάττειν, κληρονόμοις εἶναι καὶ θείοις ναοῖς ἀφιεροῦν. πλὴν γὰρ ἔχομεν τοῦτο || ¹² ἡμεῖς ἕως ἐφόρω τῆς ζωῆς ἡμῶν, μετὰ δὲ τὸν θάνατον ἡμῶν γὰρ τὸ ἔχῃ ἢ καὶ πολλαχῶς δηλωθεῖσα σε(βα)σ(μί)α Νέα Μονὴ κατὰ τελείαν || ¹³ δεσποτίαν καὶ ἀναφαίρετον κυριότητα μετὰ πάσης τῆς νομῆς καὶ περιοχῆς αὐτοῦ κατὰ τὰς περιλήψεις τῶν προ||¹⁴[αναφερθέντων ὄρκωμο]τικῶν γραμμάτ(ων) καὶ βασιλικῶν χρυσοβούλλων. ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν παραδοτ(ικόν) || ¹⁵ ἡμῶν γράμμα καὶ ἐπεδόθη ἐν τῷ σκευοφυλακείῳ τῆς σεβασμί(ας) Νέας βασιλικῆς καὶ π(ατ)ριαρχικῆς Μονῆς δι' ἀσφάλειαν || ¹⁶ μηνὶ Ἰαννουαρίῳ, ἰν(δικτιῶν)ος ζης, διὰ γε τὸ βέβαιον ὑπεγράφη καὶ διὰ τῆς ἐμῆς χειρός: Εἶχε καὶ ὑπογραφήν τὸ + Ἰσίδωρος || ¹⁷ Ἄγγελος ὁ Καῖσαρ :

Τὸ παρὸν ἴσον ἀντιβληθὲν καὶ εὐρεθὲν κατὰ πάντα ἐξιόαζον τῷ πρωτοτύπῳ αὐτοῦ ὑπεγράφη καὶ παρ' ἡμ(ῶν) :

|| ¹⁸ + Ὁ τ α π ε ι ν ὸ ς μ (η τ) ρ ο π ο λ ί τ (η ς) Θεσσαλονί κ η ς Ἰ σίδω ρ ο ς +

β) Χρονολόγησις : Τὸ ἐγγραφοῦν εἶναι χρονολογημένον μόνον μὲ μῆνα (Ἰανουάριον) καὶ ἰδικτιῶνα (ζ') καὶ δὲν ἔφερεν ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογίαν. Εἶναι ὁμως σχετικῶς εὐκόλον νὰ χρονολογηθῇ τοῦτο ἀπὸ ἐσωτερικὰ αὐτοῦ τεκμήρια.

Εἰς αὐτὸ ὁ ἰδρυτῆς τῆς Νέας Μονῆς Μακάριος Χοῦμνος ἔχει ἤδη ἀποθάνει, ὁ μαθητῆς αὐτοῦ Γαβριήλ εἶναι τώρα ἡγούμενος τῆς μονῆς καὶ ὁ Ἰσίδωρος Γλαβάς εἶναι ἤδη μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Τὸ φέρον λοιπὸν

4 ἀγωνιζόμεθα

9 παραδίδομεν

12 ἕως ἐφ' ὄρου

16 Ἰαννουαρίῳ

7 ὄρκωμοτικοῦ

10 ὄρκωμοτικά

13 δεσποτεία

16 ὑπεγράφη

8 Πορφυρογενήτου

10 εἰ τι ἂν βουλόμεθα

14 ὄρκωμοτικῶν

τὴν ιδιόχειρον ὑπογραφὴν τοῦ μητροπολίτου ἀντίγραφον, εἴτε σύγχρονον εἴτε μεταγενέστερον τοῦ πρωτοτύπου, ἐγένετο ἀσφαλῶς μετὰ τὴν 25ην Μαΐου τοῦ 1380, χρονολογίαν, καθ' ἣν ὁ Ἰσιδωρος Γλαβᾶς ἀνήλθεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης.¹ Terminus λοιπὸν post quem τοῦ ἀντιγράφου ὁ μὴν Μαΐος τοῦ 1380. Εἰς τὸ πρωτότυπον ὁμοίως, τὸ ὁποῖον ἀντιγράφει τὸ ἀντίγραφον, ὁ Μακάριος Χοῦμνος φέρεται ὡς πρὸ πολλοῦ ἀποθανόν (πρβ. *πρὸ καιροῦ... τοῦ κυροῦ Μακαρίου ἐκείνου...*). Ὁ Μακάριος Χοῦμνος ὁμοίως ἀπέθανε κατὰ τὸν V. Laurent εἰς τὸ τέλος τοῦ 1382 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1383.² Terminus post quem λοιπὸν τοῦ πρωτοτύπου, ἐπομένως νῦν καὶ τοῦ ἀντιγράφου, τὸ ἔτος 1382. Ἡ δωρεὰ λοιπὸν πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν καὶ τὸ σχετικὸν πρωτότυπον δωρητήριον ἔγγραφον ἐγένοντο μετὰ τὸ ἔτος 1382.

Τὸ ἀνυπέβλητον νῦν χρονολογικὸν ὄριον, πρὸ τοῦ ὁποίου ἐγένοντο ἡ δωρεὰ καὶ τὸ ἔγγραφον αὐτῆς, τὸν terminum ante quem, πρέπει νὰ μᾶς δώσῃ ἡ ζωὴ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Μακαρίου Χοῦμνου καὶ διαδόχου αὐτοῦ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Νέας Μονῆς, τοῦ Γαβριήλ. Οὗτος διαδεχθεὶς τὸν πρὸ τοῦ 1375 ἀναχωρήσαντα Χοῦμνον παρέμεινε ὡς ἡγούμενος τῆς Νέας Μονῆς καὶ μετὰ τὸ ἔτος 1382, κατὰ τὴν διάρκειαν δηλαδὴ τῆς πολιορκίας τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1383 - 1387), καὶ ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν ταύτην ὀλίγον πρὸ τοῦ Ἀπριλίου 1387, ὅταν τὰ πράγματα ἦσαν ἀπελπιστικά καὶ ἐπέκειτο ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως, ἣτις καὶ ἐγένετο τὸν Ἀπρίλιον 1387.³ Ἐν

¹ R. L o e n e r t z, O. P., Isidore Glabas, métropolitte de Thessalonique (1380 - 1396). Revue des Études Byzantines 6 (1948), σελ. 181 κέ. Αὐτόθι, V. L a u r e n t, Note additionnelle, σελ. 187 - 190. Τὰ κατὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἰσιδώρου Γλαβᾶ ἐξήτασαν παλαιότερον ὁ Σ π. Λ ά μ π ρ ο ς, Ἰσιδώρου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ὁκτὼ ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι. Νέος Ἑλληνομνήμων 9 (1912), σελ. 343 - 414, καὶ ὁ Ν. Α. Β έ η ς, Αἰ πασχάλιοι ἐπιγραφαὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης καὶ ὁ μητροπολίτης αὐτῆς Ἰσιδωρος Γλαβᾶς. Byz. - neugr. Jahrbh. 7 (1930), σελ. 140 - 160. Ὁ Ἰσιδωρος, κατὰ κόσμον Ἰωάννης Γλαβᾶς, γεννηθεὶς ἐν Θεσσαλονίκη τὸ 1342, ἐγένετο μοναχὸς Ἰσιδωρος τὴν 1ην Ἀπριλίου 1375 καὶ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης τὴν 25ην Μαΐου 1380. (L o e n e r t z, ἔνθ' ἄν. σελ. 181). Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1384 ὁ Ἰσιδωρος καθηρέθη διὰ πατριαρχικῆς πράξεως ὡς λάθρα ἐγκαταλιπὼν τὸ ποιμνίον του κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν (1383 - 1387). Τὸ 1387 ἀποκατεστάθη ἐπισήμως εἰς τὸ ἀξίωμα του, ἀπέθανε δὲ ὡς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1396 (Β έ η, ἔνθ' ἄν. σελ. 145 καὶ 148. L o e n e r t z, ἔνθ' ἄν. σελ. 181). Διετέλεσε λοιπὸν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἀπὸ Μαΐου 1380 μέχρι Σεπτεμβρίου 1384 καὶ ἀπὸ τοῦ 1387 μέχρις Ἰανουαρίου 1396. Ὁμιλίαι αὐτοῦ ἐξεδόθησαν τελευταίως ὑπὸ Β α σ. Λ α ο ὄ ρ δ α, Ἰσιδώρου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, ὁμιλίαι εἰς τὰς ἑορτὰς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἑλληνικά. Παράρτημα 5. Θεσσαλονίκη 1954.

² V. L a u r e n t, Écrits spirituels etc., ἔνθ' ἄν. σελ. 49.

³ V. L a u r e n t, Une nouvelle fondation etc., ἔνθ' ἄν. σελ. 113.

τῷ μεταξὺ καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ὁ ἀπὸ ἐτῶν καὶ πρὸ τοῦ 1375 ἀπουσιάζων πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς μονῆς Μακάριος Χουῦμνος ἦλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νὰ θανατάσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του Γαβριὴλ ἀποπερατωθὲν καὶ φημιζόμενον ἔργον του καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ μαθητοῦ του.¹ Πρώτη λοιπὸν περίοδος, καθ' ἣν ὁ Γαβριὴλ διετέλεσεν ἡγούμενος τῆς Νέας Μονῆς, ἦτο ἀπὸ τῆς ἀποπερατώσεως τῆς μονῆς καὶ μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ Χούμνου (πρὸ τοῦ 1375) μέχρις ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1387. Ὁ Γαβριὴλ ὅμως ἐπέστρεψεν εἰς Θεσσαλονίκην πρὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1394 καὶ μετὰ βραχεῖαν πάλιν ἀπουσίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν διόκησε τὴν Νέαν Μονὴν ὡς ἡγούμενος αὐτῆς μέχρι τῆς ἀναρρήσεώς του εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης τὸ θέρος τοῦ 1397.² Δευτέρα λοιπὸν περίοδος, καθ' ἣν ὁ Γαβριὴλ διετέλεσεν ἡγούμενος τῆς Νέας Μονῆς, ἦτο ἀπὸ τοῦ 1393 μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 1397. Τὸ ζήτημα εἶναι εἰς ποίαν ἐκ τῶν δύο τούτων περιόδων ἀναφέρεται ἡ δωρεὰ καὶ τὸ ἔγγραφο. Τὸ ἀκριβὲς ἔτος τῆς δωρεᾶς μᾶς δίδει ἡ ἐβδόμη ἰνδικτιῶν τοῦ ἔγγραφου. Ἀπὸ τοῦ 1382 (terminus post quem) μέχρι τοῦ 1397 (terminus ante quem), δεκαπενταετίαν ἀκριβῶς, ἡ ἐβδόμη ἰνδικτιῶν πίπτει εἰς τὸ ἔτος 1384.³ Ἡ δωρεὰ λοιπὸν καὶ τὸ ἔγγραφοn ἐγένοντο τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1384, κατὰ τὴν πρώτην δηλαδὴ περιόδον τῆς διοικήσεως τῆς Νέας Μονῆς ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ, τὸ δὲ ἀντίγραφοn ἡμῶν μεταξὺ τῆς χρονολογίας ταύτης καὶ τῆς 11ης Ἰανουαρίου τοῦ 1396, ἡμερομηνίας τοῦ θανάτου τοῦ ὑπογράφαντος τὸ ἀντίγραφοn μητροπολίτου Ἰσιδώρου. Εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι τὸ ἀντίγραφοn δὲν εἶναι σύγχρονον τοῦ ἔγγραφου, διότι ὁ μητροπολίτης ἐκφράζεται κατὰ τρόπον δεικνύοντα ὅτι ἀντέγραφε παλαιὸν ἔγγραφοn (πβλ. *εἶχε καὶ ὑπογραφήν Ἀλέξιος Ἄγγελος ὁ Καῖσαρ*), καὶ ὅτι ἐγένετο περὶ τὸ 1394 δι' ὠρισμένας δικαστικὰς ἀνάγκας τῆς μονῆς. Ποῖαι ἦσαν αἱ ἀνάγκαι αὗται θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω.

γ) *Ἡ ἔρις μεταξὺ τῶν μονῶν Ἀκαπνίου καὶ Νέας Μονῆς.* Εἶναι

¹ V. Laurent, *Écrits spirituels etc.*, ἔνθ' ἄν. σελ. 48/9. Τοῦ αὐτοῦ, *Une nouvelle fondation etc.*, ἔνθ' ἄν. σελ. 113 καὶ σημ. 2.

² V. Laurent, *Le métropolitaine de Thessalonique Gabriel etc.*, ἔνθ' ἄν. σελ. 246/7. Τοῦ αὐτοῦ, *Une nouvelle fondation etc.*, ἔνθ' ἄν. σελ. 119. Τὸ γράμμα τοῦ πατριάρχου Ἀντωνίου τοῦ Ἰαν. 1394 δεικνύει ὅτι ὁ Γαβριὴλ εἶχεν ἐπιστρέψῃ εἰς Θεσσαλονίκην πρὸ τῆς χρονολογίας ταύτης.

³ Βλ. V. Gardhausen, *Griechische Palaeographie*. 2 Aufl. II Band. Leipzig 1913, p. 495. H. Lietzmann, *Zeitrechnung*. Berlin - Leipzig 1934 (Samml. Götschen Nr. 1085), σελ. 55. Ἡ προηγουμένη 7η ἰνδικτιῶν πίπτει πρὸ τοῦ 1382 (τὸ 1369) καὶ ἡ ἐπομένη μετὰ τὸ 1396 (τὸ 1399). Gardhausen, ἔνθ' ἄν. σελ. 495. Lietzmann, ἔνθ' ἄν. σελ. 54 καὶ σελ. 55.

γνωστὰ τὰ πατριαρχικά γράμματα περὶ τῆς ἔριδος μεταξὺ τῶν μονῶν Ἀκαπνίου καὶ Νέας Μοῆς τῆς Θεσσαλονίκης.¹

Εἰς τὸ πρῶτον ἔξ αὐτῶν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1394 ὁ πατριάρχης Ἀντώνιος² γράφει πρὸς τὸν μητροπολίτην Χαλκηδόνος, ὁ ὁποῖος δὲν ὀνομάζεται εἰς τὸ γράμμα, ἀλλ' ἐμφανίζεται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Νεαμονιτῶν.³ Ἡμεῖς γνωρίζομεν νῦν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Γαβριήλ, τοῦ ἡγουμένου τῆς Νέας Μοῆς, ὅστις τὸ 1393 ἐπανῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Θεσσαλονίκην φέρων τὸν τίτλον τοῦ Χαλκηδόνος.

Ὁ πατριάρχης παραγγέλλει εἰς τὸν Γαβριήλ καὶ τοὺς Νεαμονίτας νὰ ἀποδώσουν εἰς τὴν μονὴν Ἀκαπνίου τὸ κτῆμα αὐτῆς, τὴν Βολλάδα, τὸ ὁποῖον οὗτοι κατεκράτουν, μετὰ τῶν δικαιωμάτων ἔξ ἐνοικιάσεων καὶ ἐπικαρπείας (μορτῆς καὶ νομῆς),⁴ τὰ ὁποῖα τοῦτο εἶχεν εἰς τὸ χωρίον τὸν Κολυδρὸν, κτῆμα τῆς Νέας Μοῆς.⁵ Τὸ κτῆμα τοῦτο, τὴν Βολλάδα, εἶχον ἀποσπάσει ἀπὸ τῆς μονῆς Ἀκαπνίου οἱ Τοῦρκοι καὶ νῦν κατεκράτουν τοῦτο οἱ Νεαμονίται.⁶

Τοῦ γράμματος τούτου τοῦ πατριάρχου εἶχε προηγηθῆ καὶ ἄλλη ἀλληλογραφία, ὡς μαρτυρεῖ ὁ πατριάρχης λέγων: «... καὶ ἐγράψαμεν, ὅπερ ἐγράψαμεν, πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα...»,⁷ καί: «... ἡμεῖς οὖν καὶ ἀπὸ τῆς ἀναφορᾶς τῶν Ἀκαπνιωτῶν καὶ ἀπὸ μαρτυρίας ἀξιολόγων καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματος τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος, ὅπερ ἐποίησεν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὸ μέγιστον ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῶν σῶν ἀναμφιβόλως βεβαιωθέντες ὅτι τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Ἀκαπνίου ἐνι τὸ κτῆμα τοῦτο...»⁸.

Ὁ αὐτὸς πατριάρχης καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον (Ἰαν. 1394) γράφει καὶ πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης (Ἰσίδωρον Γλαβᾶν) περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ παραγγέλλει εἰς αὐτὸν νὰ καταστήσῃ τοὺς Νεαμονίτας, ἔαν δὲν συμμορφωθοῦν, ἀργοὺς καὶ ἀκοινωνήτους κατὰ τὴν συνοδικὴν ἀπό-

¹ Τὰ κείμενα αὐτῶν ἐν MM, II, σελ. 200, σελ. 202 καὶ σελ. 518.

² Ἀντώνιος ὁ Δ'. Ἐπατριάρχευσε δὶς, 1389-1390 καὶ 1391-1397. Βλ. M. I. Γ' ε δ ε ὦ ν, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σ. 448 καὶ σελ. 449.

³ MM, II, σελ. 200: «...ἐνι δίκαιον, ὅτι κατέχτε τοῦτο (τὸ κτῆμα δηλ.) ἡμεῖς οἱ Νεαμονίται...».

⁴ Μορτῆς καὶ νομῆς. Βλ. F r. D ö l g e r, Aus den Schatzkammern etc., ἐνθ' ἄν. Nr. 102, 25 Bem. u. Nr. 57, 7 Bem.

⁵ MM, II, σελ. 201: «...λέγομεν καὶ ἀποφαινόμεθα καὶ παρακλενόμεθα συνοδικῶς, ὡς ἂν ἀπολύσῃτε τὸ κτῆμα, τὴν Βολλάδα, μετὰ πάσης, ἣν ἐλάβετε, μορτῆς καὶ τῆς νομῆς, ἣν εἶχεν εἰς τὸ ὑμέτερον χωρίον τὸν Κολυδρὸν καὶ παραλάβωσι τοῦτο οἱ Ἀκαπνιώται...».

⁶ MM, II, 200: «...τοῦτο μόνον συνάγεται παρὰ τῶν σῶν γραμμάτων, ὅτι ἐπεὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τοῦτο ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου (τοῦ Ἀκαπνίου δηλ.) ἐνι δίκαιον, ὅτι κατέχτε τοῦτο ἡμεῖς οἱ Νεαμονίται;...».

⁷ MM, II, 200.

⁸ MM, II, 201.

φρασιν. Ὁ μητροπολίτης, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος, ὑπερ-
 ήσπιξε τὸ δίκαιον τῶν Ἀκαπνιωτῶν,¹ ἀλλὰ ἡ ὑπεράσπισίς του δὲν ἐφθά-
 σε μέχρι τοῦ σημείου νὰ γράψῃ περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον.²

Ὑπάρχει καὶ τρίτον πατριαρχικὸν γράμμα περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως
 ὀκτὼ ἔτη ἀργότερον. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1401 ὁ πατριάρχης Ματθαῖος³ γρά-
 φει πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν
 Γαβριήλ, τὸν ἡγοούμενον τῆς Νέας Μονῆς, ὅστις τὸ θέρους τοῦ 1397 διεδέ-
 χθη τὸν ἀποθανόντα τὸ 1396 Ἰσίδωρον Γλαβᾶν. Ὁ πατριάρχης ἀναφερό-
 μενος εἰς τὴν προηγουμένην ἀλληλογραφίαν τῶν προκατόχων ἀμφοτέρων
 περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν Ἀκαπνιωτῶν ἀγανακτεῖ, διότι μετὰ ὀκταετίαν ὀλό-
 κληρον κατακρατεῖται ἀκόμη τὸ κτῆμα τῶν Ἀκαπνιωτῶν, καὶ θέτει τελεσι-
 γραφικῶς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης ὑπὸ ἀφορισμόν, ἐὰν καὶ τώρα
 δὲν συμμορφωθῇ, κατηγορῶν αὐτὸν καὶ δι' ἄλλην κατακράτησιν, ἐνὸς βιβα-
 ρίου (ἰχθυοτροφείου) τῆς μονῆς τοῦ Προδρομοῦ. Οἱ Προδρομηνοί, ἐκδιω-
 χθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκ τῆς μονῆς των, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν μονὴν
 Ἀκαπνίου.⁴

Ταῦτα εἶναι μέχρι σήμερον γνωστὰ ἐκ τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων πε-
 ρὶ τῆς ἔριδος μεταξὺ τῶν μονῶν Ἀκαπνίου καὶ Νέας Μονῆς. Τὸ ἀντίγρα-
 φον τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου τοῦ Καίσαρος φαίνεται ὅτι ἐγένετο ὑπὸ τῆς
 μονῆς κατὰ τὴν ἔριδα ταύτην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐχρειάσθη νὰ προσκομισθοῦν
 ὄλοι οἱ σχετικοὶ πρὸς τὰ ἀμφισβητούμενα κτήματα τίτλοι, διὰ νὰ μὴ χαθῇ
 ἢ φθαρῇ τὸ πρωτότυπον.

¹ ΜΜ, II, 202: «...οἱ Ἀκαπνιωταὶ γράφουσι καὶ ἀναφέρουσι εἰς τὴν ἡμῶν με-
 τριώτητα καὶ ἐνχαριστοῦσι τῇ σῇ ἱερότητι, ὅτι βοηθεῖς αὐτοῖς πολλὰ εἰς τὸ δίκαιον αὐτῶν...».

² Α Ὑ Τ Ο Θ Ι: «...ἡ ἱερότης σου γοῦν οὐδόλως ἔγραψας περὶ τῆς ὑποθέσεως πῶς
 ἔχει, ὁ δὲ ἱερώτατος μητροπολίτης Χαλκηδόνος ἔγραψε καὶ ἀνέφερε λεπτομερῶς τὴν ὑπό-
 θεσιν...».

³ Ματθαῖος ὁ Α'. Ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ 1397-1410. Βλ. Μ. Ι. Γεδεών,
 Πατριαρχικοὶ πίνακες, σελ. 457.

⁴ ΜΜ, II, 518: «...πρὸ χρόνων ἔγραψεν ὁ ἀγιώτατος καὶ ἀοίδιμος πατριάρχης
 ἐκεῖνος, ὁ κῦρ Ἀντώνιος, καὶ ἄπαξ καὶ δις καὶ πρὸς σὲ καὶ πρὸς τὸν μακαριώτατον
 ἐκεῖνον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, κῦρ Ἰσίδωρον, περὶ τοῦ τῶν Ἀκαπνιωτῶν κτήμα-
 τος, τῆς Βολλάδος, καὶ ἀντέγραψας καὶ ἀπελογήθης ἐκείνῳ...». Α Ὑ Τ Ο Θ Ι, 518: «...ἐξ
 ἐκείνου οὐν μέχρι τῆς σήμερον ὀκτὼ καὶ ἐπέκεινα χρόνοι παρήλθον καὶ κατέχεται, ὡς
 ἀγίως ἐπληροφορήθημεν, τὸ ἀλλότριον παρὰ τῆς σῆς ἱερότητος, ὡς καὶ πρότερον...».
 Α Ὑ Τ Ο Θ Ι, 519: «...ἀργίαν παντελῆ πάσης ἀρχιερατικῆς ὑπηρεσίας ἐκφωνοῦμεν κατὰ
 τῆς σῆς ἱερότητος, εἰ μὲν ἐν τοῖς ζῶσιν εὐρεθῆς, εἰρήνης γενομένης, λόγον ἀποδόσης συνο-
 δικῶς περὶ τούτων ἐνταῦθα...ἐμάθομεν ὅτι καὶ βιβάριον τῶν Προδρομηνῶν λαβὼν ἠνω-
 σας τοῖς τῆς ἐκκλησίας βιβάρσις...». Α Ὑ Τ Ο Θ Ι, 520: «...διὸ παρακελευόμεθα... ἵνα
 ἀποδῆς τοῖς τοῦ Ἀκαπνίου μοναχοῖς τό τε κτῆμα αὐτῶν, τὴν Βολλάδα, μετὰ καὶ τῆς
 μορτῆς καὶ τῶν εισοδημάτων... καὶ τὴν νομὴν, ἣν εἶχε τὸ τοιοῦτον κτῆμα, τὸν Κολυ-
 δρόν, ὁμοίως ἀποδῆς καὶ τοῖς πρώην μὲν Προδρομηνοῖς νῦν δὲ Ἀκαπνιώταις... τὸ βι-
 βάριον αὐτῶν...».

δ) Ἀλέξιος ᾽Αγγελος ὁ Καῖσαρ. Εἰς τὸ πρῶτον πατριαρχικὸν γράμμα ὁμοιωγῆται ὅτι τὸ χωρίον «Κολυδρὸς» τὸ 1394 ἀνῆκεν ἀναμφισβητήτως εἰς τὴν Νέαν Μονὴν (πβλ. *καὶ τῆς νομῆς, ἣν εἶχεν εἰς τὸ ὑμέτερον χωρίον τὸν Κολυδρὸν*). Ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἐγγράφου ἡμεῖς τώρα γνωρίζομεν ποῖος καὶ πότε ἐδώρησεν εἰς τὴν Νέαν Μονὴν τὸ κάστρον τὸν Κολυδρὸν. Ὁ δωρητής, Ἀλέξιος ᾽Αγγελος, εἶναι ὁ γνωστὸς διοικητὴς τῆς Θεσσαλίας, ὁ καῖσαρ Ἀλέξιος ᾽Αγγελος ὁ Φιλανθρωπηνός. Οὗτος κατεστάθη καῖσαρ τῆς Μεγαλοβλαχίας (Θεσσαλίας), ὡς βεβαιοῦται νῦν καὶ ἐκ τῆς χρονολογήσεως τοῦ ἡμετέρου ἐγγράφου, πρὸ τοῦ 1384 καὶ διώκει τὴν χώραν κατὰ παραχώρησιν τοῦ Ἰωάννου Οὔρρεσι Παλαιολόγου (ἢ Ἰωάννου Δούκα), ὅστις ἀπεσύρθη ἐνωρὶς εἰς τὸν μοναχικὸν βίον ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ. Ὁ Ἰωάννης Οὔρρεσι Παλαιολόγος (ὁ πολλάκις συγχεόμενος ὡς μοναχὸς Ἰωάσαφ πρὸς τὸν ἄλλον μοναχὸν - βασιλέα Ἰωάσαφ, τὸν Ἰωάννην Γ' τὸν Καντακουζηνόν), εἶχε κληρονομήσει τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως παρὰ τοῦ πατρὸς του Συμεὼν Οὔρρεσι, τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ τσάρου Στεφάνου Δουσάν.¹

Ὁ καῖσαρ Ἀλέξιος ᾽Αγγελος ἀπέθανε πρὸ τοῦ 1392 καὶ εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς Θεσσαλίας τὸν διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Μανουὴλ ᾽Αγγελος Φιλανθρωπηνός.² Πράγματι, ἡμεῖς εἶδομεν ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ Ἀλεξίου ᾽Αγγέλου θὰ ἴσχυε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δωρητοῦ. Τὸ 1394 δὲν ζῆ πλέον ὁ Ἀλέξιος ᾽Αγγελος, ἀφοῦ τὸ χωρίον ὁ Κολυδρὸς εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀναφερθὲν πρῶτον πατριαρχικὸν γράμμα εἶναι πλέον κτῆμα τῆς Νέας Μονῆς.

Ἡ δωρεὰ αὐτοῦ πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν ἐγένετο τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1384 ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὡς δεικνύει ἡ φράσις τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου: «...ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν παραδοτικὸν ἡμῶν γράμμα καὶ ἐπεδόθη ἐν τῷ σκευοφυλακείῳ τῆς ... Νέας...

¹ Βλ. Μ. Θ. Λάσκαρι, Ναοὶ καὶ μοναὶ Θεσσαλονίκης τὸ 1405 κλ., ἔνθ' ἀν. σελ. 337, ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Ὁ Ἰωάννης Οὔρρεσι Παλαιολόγος εἶχεν ἀναλάβει τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἤδη τὸ 1381. Βλ. Ν. Α. Βέη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων. Βυζαντίς Α' (1909), σελ. 236δ. A n e r k i o s T h. P a p a d o p u l o s, Versuch einer Genealogie der Palaeologen (1259 - 1453). Diss. München 1938, Nr. 42, S. 26/7. Ὁ Ἀλέξιος ᾽Αγγελος Φιλανθρωπηνός εἶναι καῖσαρ Θεσσαλίας ἀσφαλῶς τὸ 1384, ὅτε ὑπογράφει τὸ ἡμέτερον ἐγγράφον, καὶ λίαν πιθανῶς καὶ πρὸ τοῦ ἔτους τούτου. Περὶ τοῦ βυζαντινοῦ οἴκου τῶν Φιλανθρωπηνῶν βλ. συγκεντρωμένην βιβλιογραφίαν παρὰ P. L e m e r l e, Actes de Kutlunus. Archives de l' Athos II. Paris, 1946, p. 127. Βλ. τελευταίως R. L o e n e r t z, O. P., Un prostagma perdu de Theodore Ier Paléologue regardant Thessalonique (1380/82?). Ἐν Ἐπ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπ. 25 (1955), 170 - 172, ἰδίᾳ σελ. 172 σημ. 1.

² Βλ. Λάσκαρι, ἔνθ' ἀν. σελ. 337 καὶ σημ. 2. R. L o e n e r t z, Un prostagma etc., σελ. 172 σημ. 4.

Μονῆς...». Ὁ ἰδιοχείρως ὑπογράψας τὸ πρωτότυπον τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου καίσαρ Ἀλέξιος Ἄγγελος εὐρίσκειτο λοιπὸν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1384 εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Τὴν ἐποχὴν ὅμως ταύτην ἡ πόλις ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εἶχεν ἀρχίσει ἡ μεγάλη πρώτη πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης (1383 - 1387) ὑπὸ τοῦ βεζιρού τοῦ Μουράτ Α΄ Χαϊρεντίν· πασᾶ, ἣτις κατέληξεν, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1387. Ἡ ἀρχὴ τῆς πολιορκίας ταύτης δὲν ἔχει καθορισθῆ ἀκριβῶς. Πιστεύεται ὅτι ὁ Χαϊρεντίν· πασᾶς ἐκινήθη κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἀμέσως μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Σερρών τὴν 19ην Σεπτεμβρίου 1383.¹ Ἡ παρουσία τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου ἐν Θεσσαλονίκῃ ἔχει λίαν πιθανῶς σχέσιν πρὸς τὰς παρασκευὰς τοῦ Μανουὴλ Β΄ διὰ τὴν ἀμυναν τῆς πόλεως.²

Ἡ σχέσις τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν μαρτυρεῖται καὶ ἀλλαχόθεν. Τὸ 1388, δηλαδὴ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς τὸν καίσαρα τοῦτον εἰς Θεσσαλίαν ἐμφανίζεται καταφυγὼν ὁ Φιλόθεος ὁ Νεαμονίτης. Εἰς ὄρισμὸν τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου τοῦ 1388, σχετικὸν πρὸς διένεξιν τῶν μοναχῶν τοῦ Μετεώρου καὶ τοῦ Στύλου, λέγεται: «...ἐκλήτευσαν τῇ βασιλείᾳ μου προκαθημένης μετὰ τῶν πανευγενεσιτάτων ἀρχόντων αὐτῆς, συμπαρόντος καὶ τοῦ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κ̅ϑ̅ ϕιλοθέου τοῦ Νεαμονίτου...».³ Πρόκειται λίαν πιθανῶς περὶ τοῦ αὐτοῦ Φιλοθέου τοῦ Νεαμονίτου, πρὸς τὸν ὁποῖον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1384 - 1387 ἀπευθύνει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τρεῖς ἐπιστολάς ὁ ἐκεῖ καταφυγὼν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρος ὁ Γλαβᾶς.⁴ Ἄλλωστε ὁ αὐτὸς Καῖσαρ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1389 προέβη καὶ εἰς ἄλλην δωρεὰν πρὸς τὴν Νέαν Μονήν. Ἐχομεν «ἔτερον ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα τοῦ αἰοδίμου Ἀλεξίου Ἀγγέλου τοῦ Καίσαρος», διὰ τοῦ ὁποῖου δωρεῖται εἰς τὴν Νέαν Μονήν τὸ ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης κείμενον μονύδριον τῆς ἀγίας μεγαλομάρτυρος Φωτίδος.⁵

¹ P. Charanis, Les Βραχέα Χρονικά comme source historique. Byzantion 13 (1938). Tom. I, p. 360. R. Lœnnert, Manuel Paléologue et Démétrius Cydonès. Échos d' Orient 36 (1937), p. 479.

² Βλ. R. Lœnnert, Un prostagma etc., σελ. 171.

³ Μ. Α. Βέη, Σερβικά καὶ βυζαντιακά γράμματα Μετεώρου. Βυζαντις Β΄ (1910 - 1912), σελ. 25.

⁴ Βλ. Σπ. Λάμπρου, Ἐπιστολαὶ τοῦ ἀγιωτάτου Ἰσιδώρου ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης. Νέος Ἑλληνομνήμων Θ΄ (1912), σελ. 359 κέ. Βασ. Λαοῦρδα, Ἰσιδώρου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ὁμιλία εἰς τὰς εορτὰς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἑλληνικά. Παράρτημα 5. Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 75 (Ἐπίμετρον). Τὸν ἀδελφὸν τῆς Νέας Μονῆς Φιλόθεον συναντῶμεν παλαιότερον εἰς τὴν ὑποτύπωσιν τοῦ Χούμνου ὀλίγον πρὸ τῆς ἀποδημίας τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Νέας Μονῆς. Βλ. V. Laurent, Écrits spirituels inédits de Macaire Choumnos etc., ἐνθ' ἄν. σελ. 61 καὶ σελ. 62.

⁵ Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ V. Laurent, Une nouvelle fondation monastique

Εἶναι βεβαίως φανερόν ὅτι ὁ Καῖσαρ τοῦ 1394, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἔριδα μεταξὺ Ἀκαπνιωτῶν καὶ Νεαμονιτῶν ἔγραψεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὑπὲρ τῶν Ἀκαπνιωτῶν (πρβ. καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματος τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος), δὲν εἶναι ὁ ἡμέτερος Ἀλέξιος Ἀγγελος, ὁ ἀποθανὼν πρὸ τοῦ 1392, ἀλλὰ, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ἤδη ὁ Μ. Λάσκαρις,¹ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξίου Μανουὴλ Ἀγγελος Φιλανθρωπηνός, ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἀλέξιον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ πιθανῶς καταφυγὼν εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1393.²

Ὁ δωρητὴς Ἀλέξιος Ἀγγελος Καῖσαρ λέγει ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐγγράφῳ τοῦ 1384 ὅτι τὸ κάστρον τὸν Κολυδρὸν «ἔχομεν δι' ὀρκωμοτικοῦ καὶ χρυσοβούλλου παρὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν ἀθρότου καὶ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀθρότου ἡμῶν, τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότη κυροῦ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογενήτου...» (ἀνωτ. στ. 10 · 13). Εἰς τὸ χιαστὸν τοῦτο σχῆμα τοῦ λόγου δὲν φαίνεται σαφῶς ὅτι τὸ κάστρον ἐδόθη εἰς αὐτὸν κατ' ἀρχὰς διὰ προσταγματος τοῦ δεσπότη Θεοδώρου Παλαιολόγου, ἡ δὲ δωρεὰ αὕτη ἐπεκυρώθη ἀργότερον διὰ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου. Τοῦτο καταφαίνεται σαφέστερον εἰς τὸ δεύτερον ἐγγράφον, εἰς τὸ «ἔτερον ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα» τοῦ αὐτοῦ Καίσαρος, πρὸς τὴν Νέαν Μονήν, τοῦ 1389, ὅπου λέγεται: «...δι' ὀρκωμοτικοῦ προσταγματος τοῦ ἁγίου ἡμῶν ἀθρότου, τοῦ υἱοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν ἀθρότου καὶ βασιλέως, δεσπότη κυροῦ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογενήτου, εὐεργετήθη πρὸς ἡμᾶς κατὰ λόγον γονικότητος τὸ ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης μονύδριον, τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Φωτίδος... ἐσῦστερον δὲ πάλιν διὰ περισσοτέραν ἐπικύρωσιν αὐτοῦ εὐεργετήθημεν θεῖον καὶ προσκυνητὸν χρυσοβούλλου λόγον τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν ἀθρότου καὶ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, βεβαιούντα καὶ ἐπικυροῦντα τὴν δι' ὀρκωμοτικοῦ προσταγματος περίληψιν...».³ Ἀμφότερα λοιπὸν τὰ δωρηθέντα πρὸς αὐτὸν κτήματα, τὸ κάστρον τοῦ Κολυδρῶ καὶ τὸ μονύδριον τῆς ἁγίας Φωτίδος, ὁ δωρούμενος νῦν ταῦτα πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν Καῖσαρ εἶχεν ἀποκτήσει διὰ προσταγμάτων τοῦ δεσπότη Θεοδώρου τοῦ Παλαιολό-

des Choumnos: La Nea Moni de Thessalonique. REB 13 (1955), p. 129 (Appendice). Φέρει τὸν ἐπίτιλον: «Ἐτερον ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα τοῦ ἀοιδίμου Ἀλεξίου Ἀγγέλου τοῦ Καίσαρος». Ὁ αἰδεσ. Laurent, αὐτόθι, σελ. 129, σημ. 1, δὲν δέχεται ὅτι τὸ «ἔτερον» ἀναφέρεται εἰς προηγουμένην ἄλλην δωρεάν τοῦ αὐτοῦ Καίσαρος πρὸς τὴν μονήν. Νῦν ἀποδεικνύεται τὸ ἐναντίον.

¹ Ναοὶ καὶ μοναὶ Θεσσαλονίκης τὸ 1405 κλ., ἔνθ' ἀν. σελ. 337.

² Μ. Θ. Λάσκαρις, ἔνθ' ἀν. σελ. 338 καὶ σημ. 1.

³ V. Laurent, Une nouvelle fondation etc., ἔνθ' ἀν. σελ. 129 στ. 4 κέ. καὶ στ. 11 κέ. (Appendice).

γου, τὰς δὲ δωρεὰς ταύτας τοῦ Θεοδώρου ἐπεκύρωσεν ἀργότερον ὁ αὐτοκράτωρ ἀδελφὸς του Μανουὴλ Παλαιολόγος.

Ὁ τρίτος υἱὸς οὗτος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ε΄ Παλαιολόγου (1341-1391) καὶ ἀδελφὸς τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου (1391-1425), ὁ Θεόδωρος Α΄ Παλαιολόγος, ὁ πορφυρογέννητος,¹ ἐγένετο εἰς τὴν Πελοπόννησον δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1382,² ἀποθανὼν ἐκεῖ τὸ 1407.³ Αἱ δωρεαὶ λοιπὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξιον Ἄγγελον ἐγένοντο ἀσφαλῶς πρὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1382, ὅποτε ὁ Θεόδωρος ἀφίκετο εἰς Πελοπόννησον. Ἐκτὸς τούτου πρὸ τῆς ἀφίξεώς του εἰς Πελοπόννησον ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος πρέπει νὰ διετέλεσεν ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα δεσπότης Θεσσαλονίκης, διὰ νὰ δύναται νὰ δωρίζῃ διὰ δεσποτικῶν προσταγμάτων (προβ. δι' ὀρκωμοτικῶν προστάγματος τοῦ... δεσπότης κυροῦ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου...) μονύδριον καὶ κάστρον, κείμενα τὸ μὲν ἐν τῇ πόλει τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ δὲ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς.⁴ Κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην, πράγματι, ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος, μεταβαίνων εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ἀναλάβῃ τὸ Δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρᾶ,⁵ συνητήθη ἐν Θεσσαλονίκη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μανουὴλ καὶ ἐγένετο ἐκεῖ μετ' αὐτοῦ ἡγεμὼν τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας.⁶ Ἡ ἀρχὴ τοῦ Θεοδώρου ἐν Θεσσαλονίκη διήρκεσεν, ὡς φαίνεται, ὀλίγους μῆνας μόνον πρὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1382, ἀφοῦ προορισμὸς αὐτοῦ ἦτο ἡ Πελοπόννησος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀφίκετο τὸ φθινόπωρον τοῦ 1382, ἡ δὲ καθυστέρησις αὐτοῦ εἰς Θεσσαλο-

¹ Βλ. A n e r k i o s T h. P a p a d o p u l o s, Archim., Versuch einer Genealogie der Palaeologen. Diss. München 1938, Nr. 85 (σελ. 56).

² R. L o e n e r t z, Pour l'histoire du Péloponèse au XIVe siècle (1382-1404). Études Byzantines I (1943), σελ. 155 καὶ σελ. 161/3.

³ P a p a d o p u l o s, Genealogie etc., ἐνθ' ἄν. σελ. 56. L o e n e r t z, ἐνθ' ἄν. σελ. 156.

⁴ Ὁ Θεόδωρος προωρίζετο ὡς δεσπότης Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοῦ 1376. Βλ. R. L o e n e r t z, Un prostagma etc., σελ. 170 καὶ σημ. 2. Α ὕ τ ὅ θ ι, σελ. 172, ἡ παρουσία τοῦ Θεοδώρου ἐν Θεσσαλονίκη δὲν θεωρεῖται ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν προσταγμάτων.

⁵ Τὰ γεγονότα ἐκτίθενται παρὰ L o e n e r t z, Pour l'histoire etc., σελ. 161-166.

⁶ Χ α λ κ ο κ ο ν δ ὺ λ η I, Βόνν. σελ. 52, 2-5: «...ὄστερον μέντοι Θεόδωρον τὸν παῖδα αὐτοῦ ἐπιπέμπων (ὁ Ἰωάννης ὁ Ε΄) εἰς Πελοπόννησον, τελευταίων τῶν τοῦ Καντακουζηνῶ παίδων ἐν Σπάρτῃ, ἐγένετο ἐν τῇ Θέρμῃ (= Θεσσαλονίκη) σὺν τῷ ἀδελφῷ Ἐμμανουήλῳ καὶ αὐτὸν τε τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἡγεμόνα...». Τὸν μέλλοντα δεσπότην Θεσσαλονίκης ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Μανουὴλ εἰς τὸν ἐπικήδειον λόγον του διὰ τὸν τὸ 1407 ἀποθανόντα ἀδελφόν του Θεόδωρον, λέγων: «...ὀμνύντος μὲν τοῦ στρατηγοῦ, ὀμνύντων δὲ τῶν ἐκκρίτων, ἐκεῖνον (τὸν Θεόδωρον δηλ.) σὺν εἰς τὴν αὐτοῦ παραπέμψαι ἀρχὴν ἣν δὲ ἡ μητροπόλις Μακεδονίας καὶ πόλις ἄλλα...». (P. Gr. 153, στήλ. 200).

νίκην ὀφείλεται ἴσως εἰς τὰς ἐν τῷ μεταξὺ γενομένης ἐν Πελοποννήσῳ ταρραχὰς μεταξὺ τοῦ νομιμόφρονος πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν προσωρινοῦ δεσπότη τοῦ Μυστρᾶ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ καὶ ἐνὸς εὐεργετηθέντος σφετεριστοῦ καὶ ἐπαναστάτου υἱοῦ του.¹

Αἱ δωρεαὶ λοιπὸν τοῦ δεσπότη Θεσσαλονίκης Θεοδώρου πρὸς τὸν Ἄλέξιον Ἄγγελον ἐγένοντο λίαν πιθανῶς τὴν ἀνοιξιν ἢ τὸ θέρος τοῦ 1382. Ἐπεκυρώθησαν δὲ αὐταὶ διὰ χρυσοβούλλων ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου πρὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1384, ὅποτε ὁ Ἄλέξιος Ἄγγελος προβαίνει εἰς τὴν μετὰ θάνατον παραχώρησιν τοῦ κάστρου τοῦ Κολυδροῦ πρὸς τὴν Νέαν Μοῆν καὶ ἀναφέρει ἐν τῷ δωρητηρίῳ αὐτοῦ ἐγγράφῳ ὡς τίτλον ἰδιοκτησίας τὸ σχετικὸν ἐπικυρωτικὸν χρυσόβουλλον τοῦ Μανουήλ. Ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος, συναυτοκράτωρ τοῦ πατρὸς του Ἰωάννου τοῦ Ε' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1373, εἶχε τὸ δικαίωμα, καὶ πρὶν γίνῃ μόνος αὐτοκράτωρ τὸ 1391, νὰ ἐκδίδη χρυσόβουλλα, ὅπως τὸ ἐν λόγῳ πρὸ τοῦ 1384 ἐκδοθὲν διὰ τὸν Ἄλέξιον Ἄγγελον.² Φαίνεται λοιπὸν ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ δεσπότη Θεσσαλονίκης Θεοδώρου διὰ Μυστρᾶν τὸ φθινόπωρον τοῦ 1382 ὁ Ἄλέξιος Ἄγγελος ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη παραμένοντος καὶ ἀπὸ τοῦ 1382 - 1387 διοικητοῦ αὐτῆς συναυτοκράτορος Μανουήλ ἐπικύρωσιν δι' αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων τῶν διὰ δεσποτικῶν μόνον προσταγμάτων γενομένων πρὸς αὐτὸν δωρεῶν.

Ποῖος ἦτο ὁ λόγος τῶν δωρεῶν τούτων δὲν εἶναι φανερόν, ἐκτὸς βεβαίως τοῦ γενικοῦ λόγου τῆς συγγενείας τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων πρὸς τὸν οἶκον τῶν Φιλανθρωπηνῶν. Ἡ ἀγχιστεία αὕτη εἶναι παλαιὰ καὶ χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ ἐκ τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας ἀνεψιὸς τοῦ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου (1259 - 1282) Μιχαὴλ Ταρχανειώτης (1240 - 1284) ἔλαβεν ὡς σύζυγον, ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς, κόρην τοῦ ναυάρχου Ἀλεξίου Δούκα τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ.³ Ὁ δὲ Ἰωάννης Οὐρεσις ἢ Δούκας Πα-

¹ Βλ. L o e n e r t z, Pour l' histoire etc., σελ. 162.

² Βλ. D ö l g e r, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. A. Die Kaiserurkunden, σελ. 22. Τὴν δυνατότητα ἐκδόσεως αὐτοδυνάμου χρυσοβούλλου ὑπὸ συναυτοκράτορος παραδέχεται ὁ Dölger ἐν L a u r e n t, Une nouvelle fondation etc., σελ. 122, σημ. 5. Περὶ Μανουήλ ὡς συναυτοκράτορος ἀπὸ τοῦ 1373 βλ. D ö l g e r, ἐν BZ 31 (1931), σελ. 22. Πρβ. F r. D ö l g e r, Das byzantinische Mitkaisertum in den Urkunden. BZ 36 (1936), 123 - 145. Ἄνευτώθη τελευταίως ἐν F r. D ö l g e r, Byzantinische Diplomatie. Buch - Kunstverlag Eital. 1956, σελ. 102 - 129. Πρβ. καὶ τὴν εὔστοχον παρατήρησιν τοῦ R. L o e n e r t z, Un prostagma etc., σελ. 170, σημ. 1, ὅπου ὑποδεικνύεται ὁ ἰδιαίτερος χαρακτήρ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μανουήλ Β' κατὰ τὴν περίοδον 1382 - 1387.

³ P a r a d o p u l o s, Genealogie Nr. 24. Ἐκτοτε συνεχίζονται αἱ ἐπιγάμια μεταξὺ τῶν δύο οἴκων. Φιλανθρωπηνούς συγγενεῖς τῶν Παλαιολόγων βλ. παρὰ Ἀ θ η ν α γ ὄ ρ φ, μητροπ. Παραμυθίας, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ βυζαντινοῦ

λαιολόγος, αποχωρήσας τὸ 1381 ὡς μοναχὸς Ἰωάσαφ εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, παρεχώρησε τὴν ἀρχὴν τῆς Θεσσαλίας ἀσφαλῶς εἰς συγγενῆ του, εἰς τὸν Ἀλέξιον Ἄγγελον Φιλανθρωπηγόν.

Ταῦτα δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν διὰ τὸν δωρητὴν καίσαρα Ἀλέξιον Ἄγγελον καὶ διὰ τὰς πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν δωρεὰς αὐτοῦ. Ἀπομένει νὰ ἴδωμεν τὸ δεύτερον νέον ἔγγραφο περὶ Νέας Μονῆς.

3. ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ

α) Περιγραφή καὶ κείμενον. Τὸ δεύτερον ἔγγραφο εἶναι ἰδιωτικὸν **γράμμα** (μισθωτήριον συμβόλαιον) τοῦ **Κωνσταντίνου Μαγκλαβίτου** πρὸς τὴν **Νέαν Μονὴν** Θεσσαλονίκης τοῦ **Μαΐου 1432**, ὑπογραφόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης **Μανουὴλ τοῦ Χωνειάτου**, ὡς μάρτυρος. (Πίν. II).

Εὑρίσκεται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Μ. Λαύρας, εἰς τὸ συρτάριον ὑπ' ἀριθ. 12 καὶ ἐντὸς δέματος ἄλλοτε 81 ἐγγράφων, κατὰ τὸ πλεῖστον τουρκικῶν, φέροντος τὸν ἀριθμὸν 81, νῦν ὅμως διαχωρισθὲν φέρει τὸν ἀριθμὸν 282.¹

Εἶναι χάρτινον, διαστάσεων 0,23 × 0,30 μ., ἐξ ἑνὸς τεμαχίου συγκείμενον καὶ ἄνευ σημαντικῶν φθορῶν. Φέρει τὸν σταυρὸν τῆς **πρωταγῆς** μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ Κωνσταντίνου Μαγκλαβίτου (**σίγνον**) εἰς τὸ τέλος κάτω δεξιὰ καὶ ὄχι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κειμένου δεξιὰ ἢ ἀριστερά. Ἡ ὑπογραφή εἶναι ἰδιόχειρος μετὰ μεγαλύτερα γράμματα καὶ διαφέρουσα τῆς γραφῆς τοῦ κειμένου εἰς τὴν γραφήν τοῦ **α** καὶ **β**, ἐνῶ δεξιὰ ὑπάρχουν τρεῖς σταυροὶ πρὸ τῶν ἔλλειπόντων ὀνομάτων μὴ παρουσιασθέντων μαρτύρων καὶ τὸ ἔγγραφο συνεπῶς εἶναι πρωτότυπον.

Εἰς τὸ ἀριστερὸν κάτω ἄκρον τοῦ ἐγγράφου εὑρίσκεται ἐντὸς ἐλικώσεων **μ ο ν ο κ ο ν δ υ λ ι ᾶ ς** ἢ δυσκόλως ἀναγινωσκομένη ὑπογραφή τοῦ ὡς μάρτυρος συνυπογράψαντος πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης **Μανουὴλ** τοῦ **Χωνειάτου**.² Εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ ἐγγράφου παλαιὰ χεῖρ

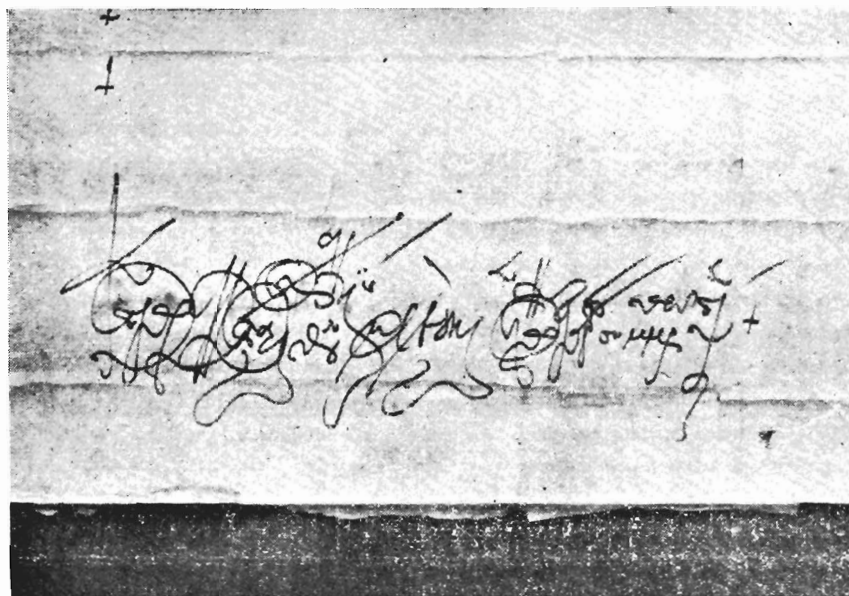
οἴκου τῶν Φιλανθρωπηγῶν. Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. Α', τευχ. Δ'. Ἐν Ἀθήναις 1929, σελ. 7 κέ. (τοῦ ἀνατύπου).

¹ Εἰς τὸν χειρόγραφον κατάλογον τοῦ ἀρχείου τῆς Μ. Λαύρας, τὸν συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου γέροντος **Παντελεήμονος Λαυριώτου**, ἐσημειῦτο εἰς τὴν σελ. 5) ὡς δέμα 81 ἐγγράφων κατὰ τὸ πλεῖστον τουρκικῶν. Διαχωρισθὲν ὑφ' ἡμῶν ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ νέαν ἀρίθμησιν. Κατὰ νεωτέραν δὲ πληροφορίαν ἐκ τῆς ἱεράς μονῆς Μ. Λαύρας τὸ ἔγγραφο ἐν τῷ αὐτῷ συρταρίῳ φέρει νῦν τὸν ἀριθμὸν 282.

² Εἰς τὴν ἀποκρυπτογράφειν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἀπελπιστικῶς δυσαναγνώστου ὑπογραφῆς τοῦ πρωτονοταρίου Μανουὴλ πολῦτιμος ὑπῆρξεν ἡ βοήθεια τοῦ φίλου καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἡμῶν κ. Α. Πολίτου, πρὸς τὸν ὅποιον ἐκφράζομεν εὐχαριστίας καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης. Σημειωτέον ἐν παρόδῳ ὅτι ἡ μο-

ἐσημείωσε: τὸ γράμμα τοῦ Μαγκλαβίτου διὰ τὸ τζυμιλαρεῖον + εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Εἶναι γραμμένον διὰ μαύρης μελάνης εἰς γραφὴν τῆς ἐποχῆς με ὀλίγας σχετικῶς συντομογραφίας καί, δι' ἰδιωτικὸν ἔγγραφον, ἄνευ σχεδὸν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων. Ἡ ὑπογραφή τοῦ μάρτυρος Μανουὴλ καὶ αἱ ἐλικώσεις τῆς μονοκονδυλιάς αὐτῆς εἶναι χαραγμέναι διὰ λεπτοτέρας πέννας. (Εἰκ. 1).

Εἰκ. 1. Ἡ ὑπογραφή διὰ μονοκονδυλιάς τοῦ πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης Μανουὴλ τοῦ Χωνειάτου.

νοκονδυλιά τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης Μανουὴλ ὁμοιάζει εἰς τὰ πλείστα ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῆς πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν φέρει τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο ἐγγράφων τῆς μονῆς Διονυσίου, τῶν δημοσιευθέντων ὑπὸ Εὐθυμίου Διονυσιάτου - Στ. Π. Κυριακίδου, "Ἐγγραφα τῆς ἱεραῆς μονῆς Διονυσίου ἀφορῶντα εἰς ἀγνώστους ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Μακεδονικά Γ' (1935), σελ. 365. Εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο τῆς μονῆς Διονυσίου, τοῦ ἔτους 1415, ἡ μονοκονδυλιά δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῇ, ἐξεφράσθη ὅμως ἡ ὑπόνοια, ὅτι πρόκειται περὶ ὑπογραφῆς μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὅποτε ἐτίθητο τὸ ἐρώτημα, ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1415 μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γαβριὴλ ἢ περὶ νέου, ἀγνώστου μέχρι τοῦδε, μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, παρεμβαλλομένου μεταξὺ τοῦ Γαβριὴλ τούτου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Σιμεῶνος. (Διονυσιάτου - Κυριακίδου, ἐνθ' ἄν. σελ. 372). Εἰς ἀμφοτέρας ὅμως τὰς ὑπογραφάς, τῶσον εἰς τὸ ἔγ-

Καθ' ὅσον γνωρίζομεν, εἶναι ἀνέκδοτον καὶ δὲν σημειοῦται ὑπὸ τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρον. Εὐστρατιάδου εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐγγράφων τῆς Μ. Λαύρας (Ἱστορικὰ μνημεῖα τοῦ Ἄθω, Ἑλληνικά 2 [1929], σελ. 333 κέ.).

Εἰς αὐτὸ ὁ Κωνσταντίνος Μαγκλαβίτης ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ὑπὸ ἐκμίσθωσιν ἐργαστήριον παραγωγῆς λινελαίου, κείμενον ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ καὶ ἀνήκον εἰς τὴν Νέαν Μονὴν, ἐκμισθούμενον δὲ μέχρι τότε εἰς τινα Τούρκον. Ὑπόσχεται νὰ προβῆ εἰς βελτιώσεις τοῦ ἐργαστηρίου, πληρώων ὡς ἐνοίκιον εἰς τὴν μονὴν κατ' ἔτος ὀκτὼ ὑπέρυρα καὶ ἐν λαγίνιον λινελαίου ὡς δῶρον, θεωρουμένης ἀκύρου τῆς ἐκμισθώσεως, ἐὰν δὲν ἐκπληρῶνται ἐν τῷ μεταξὺ παρερχομένου τοῦ χρόνου οἱ ὄροι τοῦ ἐνοικίου καὶ τῶν βελτιώσεων.

Ἴδου τῶρα τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου :

+ *Κων(σταντίν)ος ὁ Μαγκλαβί(της) τὸ παρὸν γράμμα ποιῶ πρὸς σὲ τὸν ὀσιώ(α)τ(ον) ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθηγούμ(εν)ον τῆς σε(βασμίας) μεγά(λης) βασιλικ(ῆς) καὶ π(ατ)ριαρχικῆς Νέ(ας) ||² Μονῆς κῶρ Ἰωσήφ καὶ τοὺς λοιπ(οὺς) τιμιωτάτους ἱερομονάχους τε καὶ μοναχοὺς, τοὺς ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἀσκουμένους, ἐκουσίως, ||³ ἀβιάστ(ως) καὶ ἀμεταμελήτ(ως). δι' οὗ δὴ γράμματος καὶ ἐπεὶ προσῆλθον καὶ ἐζήτησα τῇ ἀγιωσύνη σου εἰς πρόσωπον ἐμοῦ καὶ μόνον ||⁴ τὸ κ(α)τ(ὰ) τὴν γειτονίαν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ δεσποτικῶς μὲν προσὸν τῇ σε(βασμί)α ταύτῃ μονῇ, συνιστάμενον καὶ διενεργούμενον λινελαί⁵οτριβικὸν ἐργαστήρι(ον), κατεχόμενον δὲ ἐνοικιακῶς παρὰ Τούρκου τινός, ἐφ' ᾧ συνιστᾶν αὐτὸ καὶ βελτιοῦν καὶ τὴν λινε⁶λαιοτριβικὴν ἐπιστήμην ἐν αὐτῷ διενεργεῖν καὶ παρέχειν κατ' ἔτος πρὸς τὴν εἰρημένην σε(βασμ)ί(αν) μονὴν ἐνοικίου χάριν αὐτοῦ ὑ(πέρυ)ρα ||⁷ πολιτευόμε(ν)α ὀκτὼ καὶ λινελαίου λαγίνιον ἕν, μετ(ὰ) δὲ τ(ὴν) ἐμὴν ἀποβίωσιν ἐπανέλθῃ τοῦτο συνιστάμενον καθ' ὅλου πρὸς τὴν μονὴν. ἔ⁸δοξε δὲ καὶ τῇ ἀγιωσύνη σου ἡ τοιαύτη συμφωνία ἀρεστὴ καὶ γράμμα ἐνεχειρισιάς μοι εἰς τ(ὴν) περὶ τούτου ἀσφάλειαν, ||⁹ ἐδέησε δὲ γενέσθαι καὶ παρ' ἐμοῦ ἴσον γράμμα {γενέσθαι} πρὸς τὴν μονὴν εἰς ἀνενοχλοσί(αν) αὐτῆς καὶ ἀσφάλειαν, ἥδη τούτου ||¹⁰ χάριν τὸ παρ(ὸν) καὶ αὐτὸς ἐκτίθῃμι. δι' οὗ καὶ ὀφείλω παραλαβεῖν τὸ ἐργαστήρι(ον), μεθ' ὧν ἔχει*

γραφοῦν τῆς μονῆς Διονυσίου τοῦ 1415, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἡμέτερον ἐγγράφον τοῦ 1432, ἀναγινώσκονται νῦν ἀσφαλῶς αἱ λέξεις: ...*Θεσσαλονίκης*... (*Μανουήλ... συμμαρτυρῶν ἐπέγραφα*). Αἱ δύο τελευταῖαι δεικνύουν ὅτι καὶ τὸ ἐγγράφον τῆς μονῆς Διονυσίου δὲν ὑπογράφεται ὑπὸ μητροπολίτου, τοῦ ὁποίου τὸ κῶρος δὲν ἐπιτρέπει δῆλωσιν μαρτυρίας ἐν τῇ ὑπογραφῇ αὐτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου πρωτονοταρίου Μανουήλ, συμμαρτυροῦντος εἰς ἀμφότερα τὰ ἐγγράφα.

7 λαγίνιον, καθόλου

δικαί(ων), ἀπὸ τὴν ἀν τοῦ ἐρ¹¹χομ(έν)ου Φε(βρουα)ρίου μηνὸς τῆς μελλούσης) ιαῖς ἰν(δικτιῶν)ος καὶ καταμένειν ἐν αὐτῷ καὶ διενεργεῖν τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην μου, φροντίζων ||¹² καὶ ἐπιμελούμενος τῆς συστάσ(εως) καὶ βελτιώσεως αὐτοῦ κ(α)τ(ὰ) τὸ δυνατὸν {τ(ῆς) συστάσ(εως) καὶ βελτιώσ(εως) αὐτοῦ} καὶ πάντ(ων) τῶν αὐτοῦ, ἐν οἷς ||¹³ μερικῆς ἢ ὀλικ(ῆς) δεήσονται) χρεί(ας), καὶ παρέχων πρὸς τὴν εἰρημένην σε(βασμ)ί(αν) μονὴν κατ' ἔτος χάριν ἐνοικίου αὐτοῦ ὑ(πέ)ρ(πυ)ρα ὀκτώ ||¹⁴ εὐγνωμόν(ως) καὶ διὰ καταβολ(ῶν) δύο, ἥτοι καθ' ἑξάμηνον τὰ ἀναλογοῦντα. μετ(ὰ) δὲ τὴν ἑμὴν ἀποβίωσιν ἐπανέλθῃ τὸ ἐργα¹⁵στήριον, μεθ' ὧν ἔχει δικαί(ων), πρὸς τὴν εἰρημένην σε(βασμ)ί(αν) μονήν, συνιστάμενα καὶ βεβελτιωμένα καὶ μηδεμι(ᾶς) δεόμενα περιποιήσ(εως). ἐπεὶ δ¹⁶ἢ τι εὐρεθῆ ἑλλειπές, ὀφείλ(ω) ἀναπληροῦσθαι ἀπὸ τοῦ βί(ου) μου. παρέχω γοῦν κατ' ἔτος καὶ τὸ ἀναγεγραμμ(έν)ον τοῦ λινελαίου ||¹⁷ λαγίνιον εὐγνωμόν(ως). εἰ γοῦν καιροῦ τρέχοντος οὐ τηρήσω τὰ συμπεφωνημένα, ἀλλ' ἐναντία τούτ(ων) ποιήσω ἕξ ἀμελεί(ας) καὶ ||¹⁸ ῥαθυμί(ας), καὶ τὸ παρ(όν) τὸ ἄκυρον ἔξει. τούτου χάριν καὶ τὸ παρ(όν) ἐξεθέμην πρὸς τ(ὴν) σεβασμί(αν) μονὴν εἰς ἀσφάλ(ειαν) ||¹⁹ ἐνώπιον τῶν ὑπ(ο)γραφόντων) μ(α)ρτ(ύ)ρων, μὴνὶ Μαΐω, ἰν(δικτιῶν)ος δεκάτ(ης) τοῦ ,ςοῦ ροῦ μοῦ ἔτους (= 6940 = 1432).

†	σ ί γ (ν ο ν)	Κ ω ν (σ τ α ν τ ῖ ν) ο υ
†	τ ο ὦ	Μ α γ κ λ α β ῖ τ ο υ †
†	‘Ο π ρ ω τ ο ρ ο τ ᾶ ρ ι ο ς Θ (ε σ σ α λ) ο ν ῖ (κ η ς)	
†	Μ α ν ο υ ἡ λ ὸ Χ ω ν ε ι ᾶ τ η ς σ υ μ μ (α) ρ (τ υ ρ) ὦ ν	
	ὑ π (ἔ γ ρ α) ψ α †	

β) Παρατηρήσεις. Κωνσταντῖνος Μαγκλαβίτης (στ. 1). Τὸ ὄνομα Μαγκλαβίτης προέρχεται ἀπὸ βυζαντινὸν ἄξιωμα. Μαγκλάβια (manus - clava) ἔλεγοντο αἱ ῥάβδοι τῶν μαγκλαβιτῶν, ἥτοι ραβδούχων, οἵτινες ἐξετέλουν χρῆμα δημίων.¹ Ὁμάδα ἄξιωματούχων μαγκλαβιτῶν ἀναφέρει π.χ. ἡ Συνέχεια Θεοφάνους.² Τὸ μαγκλαβίτης ἐνωρὶς συναντᾶται ὡς ὄνομα ἐπίθετον προσώπων. Νικόλαον Μαγκλαβί-

¹ Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. Μαγκλάβιον=Clava, Baculus, ὅπου καὶ σχετικὰ χωρῖα πηγῶν. Κωδιν. Κουροπ., 5. Βόνν. σ. 38, 9 κέ.: «...κρέμονται ἐπὶ ζώ- νης ἐκάστου τούτων (τῶν μαγκλαβιτῶν, οἵτινες ἦσαν Βαρδαριώται Τοῦρκοι) λῶροι, οὓς καλοῦσι μαγκλάβια, ἥτοι βακτηρίας ἢ ῥάβδους μαστίξιν τοὺς ἀξίους μαστίξισθαι...». Βλ. καὶ αὐτόθι, σ. 268/9.

² Συνεχ. Θεοφάν., V, 13. Βόνν. σ. 231, 5 κέ.: «...τῶν τε ἱπποστασίου ἀρχόν- των καὶ μαγκλαβιτῶν καὶ λοιπῶν...». Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. Μαγκλαβί- ται=Clava armati, ὅπου καὶ σχετικὰ χωρῖα πηγῶν.

την, προύχοντα τοῦ Μελενίκου, ἀναφέρει εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος ὁ Ἀκροπολίτης.¹ Γεώργιον Μαγκλαβίτην, δωρητὴν κτημάτων εἰς τὴν μονὴν Χιλανδαρίου, συναντῶμεν εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἁθω τοῦ 1317.² Ὁ ἡμέτερος Κωνσταντῖνος Μαγκλαβίτης, ἀπλοῦς ἐπαγγελματίας, κάτοικος Θεσσαλονίκης τὸ 1432, εἶναι ἄγνωστος, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἀλλαχόθεν. Εἷς Δημήτριος Μαγκλαβίτης, ἀλυκάρης, ὑπογράφει ἐν Θεσσαλονίκῃ μετ' ἄλλων ἔγγραφον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1415.³

Τζιμιλαρεῖον ὀνομάζεται τὸ ἐργαστήριον τοῦ Μαγκλαβίτου ὑπὸ τῆς χειρός, ἣτις ἔγραψε τὴν ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ ἔγγραφου σημείωσιν. Ἡ λέξις συναντᾶται εἰς τὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα τοῦ 14ου αἰῶνος. Οὕτω π.χ. εἰς ἀχρονολόγητον ἀπόσπασμα χρυσοβούλλου τοῦ τσάρου Στεφάνου Δουσάν (;) (1345 - 1355) : «...τόπιον ἐντὸς τοῦ κάστρου (Σερρών), εἰς ὃ εὐρίσκετο πρότερον τζιμιλαρεῖον τῆς αὐτῆς μονῆς (Προδρομοῦ ἐπὶ τοῦ Μενοικίου Ὄρους), εἶτα κατεχαλάσθη...».⁴ Ἐπίσης εἰς ἔγγραφα τῆς μονῆς Παντοκράτορος τοῦ Ἀγίου Ὄρους : «...ἀμπελώνας καὶ τὸ τζιμιλαρεῖον...».⁵ Ἡ λέξις σημαίνει βεβαίως τὸ ἐλαιοτριβεῖον, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀσφαλῆς ἡ ἔτυμολογία αὐτῆς.⁶

Κατὰ τὴν γειτονίαν τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ (στ. 7) εὐρίσκετο τὸ ἐργαστήριον τῆς μονῆς. Ἡ περὶ τὸν σημερινὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ, ἐν τῇ συγχρόνῳ ἀγορᾷ τῆς πόλεως, συνοικία ἦτο ἀνέκαθεν τὸ ἐμπορικὸν κέντρον τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ σημερινὸς ναὸς κεῖται εἰς τὴν θέσιν παλαιοτάτου ναοῦ (καὶ μονῆς), κτισθέντος πρὸ τοῦ 800 παρὰ τὸν καταχυσθέντα ἀργότερον τετραγώνον τεχνητὸν λιμένα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Πολλαπλαῖ πυρκαϊαί, προξενούμεναι κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ πυροπλαθεῖ ἐμπορικῷ τούτῳ κέντρῳ τῆς πόλεως, ἀπετέφρωσαν ἐπανειλημμένως τὸν ναόν.⁷ Ὁ δὲ

¹ Γεώργ. Ἀκροπολ., 44c. Βόνν. σ. 81, 17. Καὶ 50a. Βόνν. σ. 99, 23/4.

² D ö l g e r, Aus den Schatzkammern etc., Nr. 7, 79. Act. Chil. 32, 131 καὶ 33, 35 : «...ἀπὸ προσενέξεως Γεωργίου τοῦ Μαγκλαβίτου...».

³ Εὐθ. Διονυσιάτου - Στ. Π. Κυριακίδου, Ἐγγραφα τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου ἀφορῶντα εἰς ἀγνώστους ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Μακεδονικά Γ' (1955), σ. 364 (Δημοσιεύματα Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν).

⁴ MM, 5, σ. 123.

⁵ Act. Pant. VIII, 52 καὶ IX, 62. Πβλ. καὶ MM, II, σ. 217 κάτω (τοῦ 1392).

⁶ Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. Τζιμιλάριος (ἀμμουδάριος)=olei confector. Ἀρμενῶν, 2. 4. 31 : «...ἡ τῶν ἀμμουδαρίων καὶ τῶν καπηλείων τέχνη...». At in Codice Caesareo apud Lambecium lib. 6. p. 21 titulus §. sic concipitur : «...περὶ τῶν ἀμμουδαρίων ἦτοι ἐλαιοποιῶν, τῶν λεγομένων τζιμιλαρίων ἢ καπήλων...».

⁷ Βλ. πηγὰς καὶ βιβλιογραφίαν περὶ τῶν ἀνωτέρω ἐν Ἰωάν. Κ. Βασδραβέλλῃ, Ὁ βομβαρδισμὸς τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ παρὰ τῶν Ἐνετῶν. Δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι. Σειρὰ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ ἀριθ. 9. «Γέρας Ἀντωνίου Κεραμολούλου». Ἀθήναι 1953.

τὴν 15ην Ὀκτωβρίου (παλ. ἡμερολ.) τοῦ 1839 τὴν Θεσσαλονικὴν ἐπισκεφθεῖς καὶ πρὸς Ἅγιον Ὅρος κατευθυνόμενος Γάλλος Didron ἀναφέρει, πρὸ μηνὸς τότε ἐπισυμβῆσαν καὶ ἄγνωστον ἄλλοθεν, πυρκαϊάν, ἡ ὁποία κατέστρεψεν ὄλοσχερῶς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ : «...Saint - Mynas, une grande église grécque longue, à trois nefs, trois absides, était consumée».¹ Εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Κουγέα δημοσιευθὲν καὶ μέχρι τοῦ 1425 ἐξικνούμενον σημειωματᾶριον ἐνὸς ὑπαλλήλου τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν τεσσάρων, καθολικῶν λεγομένων, μεγάλων ναῶν τῆς πόλεως.² Οὐδέποτε ὁμως κατελήφθη οὗτος ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς μεγάλους καθολικοὺς ναοὺς τῆς πόλεως σὺν τῷ χρόνῳ κατέλαβον, ἴσως λόγῳ τῆς μεταβολῆς τῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ, ὅστις κατόπιν τόσων περιπετειῶν ἔκειτο κατὰ καιροὺς εἰς ἐρείπια. Εἰς τὴν περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἐμπορικὴν συνοικίαν τῆς πόλεως εἶχον ἐργαστήρια καὶ οἰκήματα καὶ ἄλλαι μοναὶ καὶ ναοὶ ταύτης. Οὕτω π.χ. ἡ μονὴ τῆς Περιβλέπτου : «...ἐν τῇ γειτονίᾳ τοῦ μεγαλομάρτυρος ἁγίου Μηνᾶ.....ἐν τῇ αὐτῇ γειτονίᾳ κἂν τῷ φῶρῳ τοῦ Σταυρίου ἐν ἐπικοινωνῇ αὐτῇ μετὰ τῶν δικαίων τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Περιβλέπτου...» (Act. Chil. 27, 22 τοῦ 1314). Καὶ ἄλλαι μοναὶ καὶ ναοὶ : «...τὸ περὶ τὸν ἅγιον Μηνᾶν μυρεψικὸν ἐργαστήριον, οὗ τὸ μὲν ἡμισυν ἦν τῆς τοῦ Ὑπομιμνήσκοντος σεβασμίας μονῆς, τὸ δὲ λοιπὸν ἡμισυν ἦν τῆς τοῦ φιλανθρώπου Χριστοῦ μονῆς, τοῦ σεβασμίου ναοῦ τῆς Ὁδηγητρίας, τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα...» (MM, II, 525 τοῦ 1400) κ.ο.κ.

Ἐπέρπυρα πολιτευόμενα ὀκτὼ καὶ ἓν λαγήνιον λινελαίου ὡς δῶρον (στ. 10 - 11) ὑπόσχεται νὰ πληρώνη ὡς ἐνοίκιον κατ' ἔτος ὁ Μαγκλαβίτης διὰ τὸ ἐλαιοτριβεῖον τῆς μονῆς. Πολιτευόμενα ἦ καὶ π ρ α τ τ ὀ μ ε ν α³ ἔλέγοντο τὰ ἐν κυκλοφορίᾳ εὐρισκόμενα ὑπέρπυρα, ἐν

¹ Didron, Le Mont Athos. Extrait d' Annales Archéol. Vol. IV, 1848, p. 70.

² S. K u g é a s, Notizbuch eines Beamten der Metropolis in Thessalonike aus dem Anfang des XV. Jahrhunderts. Byz. Zeitschrift 23 (1914 - 20), S. 143 - 163.

³ Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. πολιτεύεσθαι: ...dicitur moneta, quae, ut vulgo loquimur, cursum habet. MM, 5, 230 : «...νομίσματα δύο... πολιτευόμενα...» (τοῦ 1262). MM, 4, 130 : «...εἰς ὑπέρπυρα ἕξ ἑξάγια... πολιτευόμενον ἐν...» (τοῦ 1282). D ö l g e r, Aus den Schatzkammern etc., Nr. 112, 30 : «...νομίσματα ὑπέρπυρα πρᾶξιτόμενα...» (τοῦ 1326). Πρβ. H. H u n g e r, ἐν BZ 48 (1955), σ. 301 (Bem. Z. 5). Βλ. V. L a u r e n t, Τὸ πολιτικόν. Monnaie divisionnaire de l' époque des Paléologues. Ἐν Cronica Numismatica si Arheologica. Bukarest 1940, Nr. 119-120 (εἰς ἡμᾶς ἀπρόσιτον). Βιβλιοκρ. ὑπὸ F r. D ö l g e r, ἐν BZ 42 (1943-49), 360 κέ. (τόμος τοῦ πολέμου, εἰς ἡμᾶς ἀπρόσιτος).

ἀντιθέσει πρὸς παλαιότερους ἐκτὸς κυκλοφορίας τύπους χρυσῶν νομισμάτων, ὑπερπύρων, ὅπως π.χ. τὰ ἑξάγια ὑπέροπυρα.¹ Τὸ λαγήνιον, ὑποκοριστικὸν τοῦ λάγηνος = στάμνος, στάμνα, εἶναι πῆλινον δοχεῖον κλειστοῦ σχήματος πρὸς διατήρησιν ὑγρῶν, χωρητικότητος 8 - 10 ὀκάδων.²

Ὁ πρωτονοτάριος Θεσσαλονίκης Μανουὴλ ὁ Χωνιάτης συνυπογράφει τὸ ἔγγραφον ὡς μάρτυς. Ὁ πρωτονοτάριος, ἦτοι ἀρχιγραμματεὺς, ἐκτελῶν καὶ χρέη σημερινοῦ συμβολαιογράφου, ἀπετέλει καὶ ἐκκλησιαστικὸν καὶ πολιτικὸν ἀξίωμα. Ψευδο - Κωδικοῦ II, Βόνν. 11, 16 : ὁ πρωτονοτάριος (ἀξίωμα 57ου βαθμοῦ). Αὐτόθι, V, Βόνν. 41, 6 : ὁ πρωτονοτάριος δῆλος καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· πρῶτος γὰρ τῶν νοταρίων ἦτοι τῶν γραμματικῶν. Στολὴν καὶ διακριτικὰ διάσημα τοῦ πρωτονοταρίου βλ. αὐτόθι, IV, Βόνν. 26, 4. Συγκεντρωμένην βιβλιογραφίαν περὶ τῶν πολιτικῶν πρωτονοταρίων βλ. παρὰ P. Lemerle, *Philippe et la Macédoine orientale*. Paris 1945, σ. 152 σημ. 5. Ὁ πρωτονοτάριος ὡς ἐκκλησιαστικὸς ἀρχων ἀνῆκεν εἰς τὴν δευτέραν πεντάδα. Ψευδο - Κωδικοῦ I, Βόνν. 4, 13 : (Ἡ δευτέρα πεντάς)... ὁ πρωτονοτάριος θύρα τῶν ἐξωκατακοίλων καὶ εἰς τὰ πιτάκια. Βλ. περιγραφὴν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ αὐτόθι, Comment. VI, Βόνν. σ. 132 : ...ἀναθεωρεῖ δὲ καὶ τοὺς νομικοὺς δις τοῦ ἐνιαυτοῦ, σκεψάμενος δὲ καὶ συμφωνήσεις πράξεις διαθήκας καὶ ἐλευθερίας. Ὁ ἡμέτερος πρωτονοτάριος εἶναι ἐκκλησιαστικὸς ἀρχων καὶ ἀνήκει εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης, ὡς δεικνύει ὁ τίτλος αὐτοῦ: ὁ... Θεσσαλονίκης. Ὑπογραφή πρωτονοταρίου μὲ μονοκονδυλιὰν (εἰς τὸ ἀξίωμά του ὅμως μόνον) βλ. παρὰ F r. D ö l g e r, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*. München 1948. *Tafelband*, Nr. 113 (τοῦ ἔτους 1374).

Τὸ ἐπίθετον Χωνιάτης τοῦ πρωτονοταρίου Μανουὴλ εἶναι βεβαίως γνωστόν, διότι τοῦτο ἔφερον ὁ ἱστορικὸς Νικήτας Χωνιάτης, ὁ κακῶς λεγόμενος καὶ Ἀκομινάτος, καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης. (Βλ. K. K ρ ο υ μ π ά χ ε ρ , Ἰστ. Βυζαντ. Λογοτεχνίας Α', 569 κέ. Μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου. Ἀθῆναι 1897. G. O s t r o g o r s k y, *Geschichte des Byzantinischen Staates*. Mün-

¹ Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. ἑξάγιον = Sextula, ponderis species. Suidas : στατή, τετράγωνον νόμισμα καὶ τὸ ἑξάγιον καὶ τὸ ζύγιον. Ζωναρᾶς XVI, 25. Βόνν. III, σ. 507 : «...παντὸς νομίσματος ἑξάγιον σταθμὸν ἔλκοντος...». MM, 4, 138 : «νομίσματα ὑπέροπυρα ἑξάγια τέσσαρα...» (τοῦ 1259). MM, 4, 137 : «...ὑπέροπυρα ἑξάγια πέντε...» (τοῦ 1279). MM, 4, 130 : «...εἰς ὑπέροπυρα ἑξ ἑξάγια...» (τοῦ 1282). MM, 4, 131 : «...εἰς ὑπέροπυρα ἑξάγια δεκαπέντε...» (τοῦ 1283) κ.ά.

² L i d d e l - S c o t t, Λεξ., λ. λάγηνος = μέτρον περιέχον 12 κοτύλας... Λάγηνος ἐκ τοῦ lagenā, D u c a n g e, Gloss. la. λ. Lagenā = mensurae species... Debet continere 12 libras aquae...

chen 1952, 279 - 81). Ἄλλ' ἐκεῖνοι ἔζησαν εἰς τὸ τέλος τοῦ 12ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος καὶ μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἄγνωστον εἶναι ποῦ καὶ πότε ἔζησεν ὁ Γεώργιος Χωνιάτης, ὁ ὁποῖος μετέφρασεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκ τῆς περσικῆς γλώσσης ἱατρικὸν βιβλίον περὶ ἀντιδότην φαρμάκων. (Βλ. Κ ρ ο υ μ π ά χ ε ρ, Ἴστ. Βυζαντ. Λογοτεχνίας Β', 417. Μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου). Χωνιάτης τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου ἀναφέρεται τὸ 1232 ἐν ΜΜ, 3, σ. 61. Τὸν τρίτον Συνοδικὸν τόμον (κατὰ Βαβλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου), τὸν συντεθέντα ἐπὶ Ἰωάννου Γ' Καντακουζηνοῦ καὶ ὑπογραφέντα ὑπ' αὐτοῦ τὸ 1351, ὑπογράφει μετ' ἄλλων ἐν Κωνσταντινουπόλει : ὁ ἀρχων τῶν μοναστηρίων διάκονος ὁ Χ ω ν ε ι ά τ η ς. Βλ. Ρ. Γκ. 151, στ. 763. Χωνιάτης (μὲ γραφὴν διὰ εἰ), ζήσας ἐν Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, ἀναφέρεται εἰς ἀνέκδοτον ἔγγραφον τῆς μονῆς Βατοπεδίου, τοῦ ὁποῦ φωτογραφίαν κατέχομεν. Τοῦτο, ὑπ' ἀριθ. καταλόγου τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς 3 (παλ. ἀριθ. 9), φέρει ἐν στ. 17 χρονολογίαν : Μάρτιος 6864=1356 Ἰνδικτιῶνος ἑνάτης. Ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ «ἐκλήψεως» (στ. 2, μισθώσεως) ὁ Κωνσταντῖνος Ἀγαλλιανὸς λαμβάνει ἐπὶ ἐνοικίῳ ἀπὸ τὸν ἱερομόναχον Σίμωνα, τὸν διαχειριζόμενον τὴν περιουσίαν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη μετοχίου τῆς μονῆς Βατοπεδίου, «τόπιον ἄνετον» (στ. 7, ἐλεύθερον κτισμάτων οἰκόπεδον), διὰ νὰ ἀνεγείρῃ αὐτὸς ἐκεῖ οἰκήματα. Τὸ οἰκόπεδον εὑρίσκεται ἐν Θεσσαλονίκη «...ἐν τῇ γειτονίᾳ τῆς Καταφυγῆς... πλησίον δημοδοῦλων δικαίων διακείμενον, τοῦ τε Χ ω ν ε ι ά τ ο υ , τοῦ Ὑφαντῆ κῆρ Ἰωάννου καὶ ἐτέρων (στ. 6 - 8)». Ὑπῆρχε λοιπὸν ἐν Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ 14ου αἰῶνος οἰκογένεια φέρουσα τὸ ἐπίθετον Χωνεῖται, χωρὶς νὰ δύναται νὰ λεχθῆ ἕαν οὔτοι ἦσαν ἢ ὄχι ἀπόγονοι τῆς οἰκογενείας τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα Χωνιάτου. Τῶν Χωνεiatῶν τούτων τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 1356 γόνος εἶναι λίαν πιθανῶς ὁ ἡμέτερος πρωτονοτάριος Μανουὴλ Χωνεiatῆς τοῦ 1432. Χρονολογικῶς ὁ Χωνεiatῆς τοῦ ἔγγραφου τοῦ 1356 δύναται νὰ εἶναι πάππος τοῦ ἡμετέρου πρωτονοταρίου τοῦ 1432. Πλησιέστερος ὅμως καὶ λίαν πιθανῶς συγγενὴς πρὸς τὸν ἡμέτερον πρωτονοτᾶριον Μανουὴλ Χωνεiatῆν εἶναι ὁ πρωτοσεβαστὸς Ν ι κ ὀ λ α ο ς Χ ω ν ι ά τ η ς, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη μετὰ τοῦ πρωτοστράτορος Φραγκοπούλου ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν Μουράτ Β', ὅτε οὗτος τὸν Μάρτιον τοῦ 1430 ἐπολιόρκει τὴν Θεσσαλονίκη. Γεωργ. Φραντζῆ, Χρονικόν. Τομ. Ι. Ἔκδ. Ἰ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Λειψία 1935. Теубн., σελ. 157 (155b).

γ) **Σπουδαιότης τοῦ ἔγγραφου.** Τὸ ἔγγραφο, ἂν καὶ ἀπλοῦν μισθωτήριον συμβόλαιον, εἶναι οὐχὶ μικρᾶς σπουδαιότητος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Νέας Μονῆς. Ἡ νεωτέρα μέχρι τοῦδε δημοσιευμένη μνεία τῆς Νέας Μονῆς εὑρίσκεται, ὡς εἶδομεν, εἰς τὸ πολυπαθὲς χωρίον τοῦ Ὀδοιοπορικοῦ τοῦ Ἰγνατίου τοῦ ἐκ Σμολένσκ, τὸ 1405.¹ Νῦν τὸ ἔγγραφο ἡμῶν παρουσιάζει

¹ Βλ. ἀνωτέρω σ. 316 καὶ σημ. 2, σ. 317 καὶ σημ. 1. Ὁ L a u r e n t, Une nou-

τὴν Νέαν Μονὴν σφάν καὶ εἰς ἑλληνικὰς χεῖρας ἀκόμη τὸ 1432, ἐπιζήσασαν δηλαδὴ ὄλων τῶν καταστροφῶν τῆς πόλεως εἰς δύο τοῦλάχιστον μεγάλας ἀλώσεις αὐτῆς, τὸ 1387 καὶ τὸ 1430. Καταστροφαι εἰς τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν πρώτην ἄλωσιν αὐτῆς, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1387, δὲν εἶναι γνωσταί, διότι οὐδεμίαν περιγραφὴν τῆς τετραετοῦς πολιορκίας ταύτης καὶ ἀλώσεως ἔχομεν. Αὐτὴν ταύτην τὴν πολιορκίαν καὶ ἄλωσιν γνωρίζομεν ἐκ Βραχέως Χρονικοῦ καὶ ἐκ σποραδικῶν μνειῶν καὶ ὑπαινιγμῶν εἰς βυζαντινὰς πηγὰς.¹ Τοῦναντίον, ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1430, τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ἀναγνώστου συγγραφείσης, γνωρίζομεν ὅτι ἐγένοντο εὐρείας ἐκτάσεως καταστροφαι εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430, ὅποταν οἱ εἰς τὴν πόλιν εἰσορμήσαντες κατακτηταὶ ἀνέτρεπον τὰ πάντα διὰ τὴν ἀνακάλυψιν κρυμμένων θησαυρῶν,² καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς, ὅποταν ὁ Μουράτ πρῶτον μὲν ἀνεγείρων εἰς Ἀδριανούπολιν βαλανεῖον ἀφήρσεν ἐκ τῶν μνημείων τῆς Θεσσαλονίκης χίλια μάρμαρα,³ δευτέρου δὲ κτίζων ἐν Θεσσαλονικῇ βαλανεῖον καὶ ἄλλα νέα κτίσματα ἀφῆρει πάλιν ὑλικά ἐκ τῶν μνημείων τῆς πόλεως,⁴ οὕτως ὥστε ὄχι μόνον πολλοὶ ἐκ τῶν ναῶν καὶ πολλὰ ἐκ τῶν μονῶν ἀπεγυμνώθησαν τοῦ μαρμαρίνου καὶ ἄλλου κόσμου των, ἀλλὰ καὶ πολλῶν μόλις ἢ ἀνάμνησις τῆς θέσεώς των ἀπέμεινεν εἰς τοὺς γηραιότερους τῶν πολιτῶν.⁵ Τὸ ἔγγραφον ἡμῶν δεικνύει ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐπέζησε τοῦλάχιστον τῶν κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430 πρώτων καταστροφῶν. Τὸν Μάϊον τοῦ 1432 εὐρίσκεται ἀκόμη ἐν λειτουργίᾳ καὶ ἐνοι-

velle fondation etc., σ. 121/2 καὶ σημ. 3, χρησιμοποιεῖ τὸ περιεχόμενον ἐνὸς χρυσοβούλλου τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου τοῦ Μαρτίου 1415 διὰ τὴν Νέαν Μονήν, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις παρασκευάζεται ὑπὸ τοῦ P. L e m e r l e. Τελευταία λοιπὸν μνεῖα τῆς Νέας Μονῆς μέχρι τοῦδε τὸν Μάρτιον τοῦ 1415.

¹ Βλ. νεωστὶ Μ. Λάσκαρι, Ναοὶ καὶ μοναὶ κλ. σ. 339. Τὸ Βραχὺ Χρονικὸν ἐμελέτησε κυρίως ὁ P. C h a r a n i s, Les Βραχέα Χρονικά comme source historique. Βυζάντιον 13 (1932), τόμ. I, σ. 360. Πρβ. καὶ R. L o e n e r t z, ἐν *Échos d' Orient* 36 (1937), σ. 479.

² Ἀναγν. Βόνν. σ. 514: «...τοῦτο (ἢ ἀναζήτησις δηλαδὴ θησαυρῶν) τῆς τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ μονῶν κατασκαφῆς αἴτιον γέγονεν... ὑπέλαβον γὰρ ὑπὸ παντὶ λίθῳ χρήματα κείσθαι καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἀνάστατα πεποιήκεσαν...».

³ Ἀναγν. Βόνν. σ. 520: «...περιφανὲς κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν βαλανεῖον ἐκ βάλθρων αὐτῶν ἀνεγείρας μαρμαρέους χιλίας ἐξελεῖν ἔπεμψε καὶ κομίσαι πρὸς τὴν ἐδάφους οἰκονομίαν αὐτόθι, ναῶν ἱερῶν καὶ μονῶν ταύτας παρὰ τῶν πεμφθέντων ἀφειδίως ἐκβληθείσας...».

⁴ Ἀναγν. Βόνν. σ. 526: «...διηπάγησαν γὰρ αἱ τούτων (τῶν ἱερῶν οἰκῶν) ὑλὴ καὶ κτίσμασιν ἄλλοις προσετέθησαν καινότεροις, καὶ μάλιστα γε τῶν ἐπὶ μέσῃ τῆς πόλεως ὁρωμένων καὶ κοινῶν βαλανεῖω...».

⁵ Ἀναγν. Βόνν. σ. 526: «...μονονοχί τῶν γηραιότερων ἔξεστιν ἀκούειν ἀνδρῶν ὡς ᾄδε μὲν ἦν ὁ νεῶς ὁ δεῖνα, ἐκεῖ δὲ ὁ δεῖνα, καὶ ὅσα προσῆν ἐκάστω καὶ κάλλη καὶ χάριτες...».

κιάξει ἐργαστήριόν της ἐν τῇ πόλει. Τὸ γεγονός λοιπόν, ὅτι αὕτη ἐπέζησε τοῦ κρισίμου τούτου σημείου τῆς ζωῆς της, καθιστᾷ πράγματι ὀλιγώτερον πιθανὴν τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι αὕτη, νέον σχετικῶς καὶ στερεὸν κτίσμα ὡς ἦτο, θὰ κατηδαφίζετο κατὰ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα ἔτη διὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἐξ αὐτῆς ὑλικῶν. Εἶναι βεβαίως ἄλλο ζήτημα, ἐὰν αὕτη παρέμεινε πάντοτε εἰς ἑλληνικὰς χεῖρας ἢ μετεβλήθη κάποτε εἰς τουρκικὸν τέμενος. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Μουράτ, ἐπιδείξας κατ' ἀρχὰς ἐπιείκειαν καὶ ἀποδώσας τὴν ἀκίνητον περιουσίαν, διὰ νὰ προσελκύσῃ ὀπίσω τοὺς φυγάδας κατοίκους τῆς πόλεως, ἤλλαξε τὸ 1433, τρία ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν, πολιτικὴν καὶ κατέσχε τὰς μεγαλύτερας καὶ λαμπροτέρας τῶν μονῶν καὶ οἰκιῶν, δωρήσας ταύτας εἰς ἀξιωματούχους αὐτοῦ, ἀφήσας δὲ εἰς τοὺς χριστιανοὺς μόνον τοὺς τέσσαρας, καθολικοὺς λεγομένους, ναοὺς.¹ Τοῦτο ἐγένετο τὸ 1433 καὶ δὴ μετὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους τούτου.²

Θὰ ἦτο εὐλόγος λοιπὸν ἡ σκέψις, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ λαμπρῶς ἀποπερατωθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ ἐγκωμιαστοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιωδῶς περιγραφομένη Νέα Μονὴ θὰ περιελαμβάνετο μετὰ τῶν «μειζόνων καὶ εἰς κάλλος φαιδροτέρων» μονῶν, τὰς ὁποίας κατέσχευεν ὁ Μουράτ τὸ 1433. Τοῦτο ἄλλωστε φαίνεται νὰ ὑποδεικνύη καὶ ἡ διασπορὰ τῶν μοναχῶν αὐτῆς, ἥτις ἐξηγεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἔγγραφα τῆς μονῆς εὐρίσκονται σήμερον εἰς Ἅγιον Ὁρος, κατὰ τὴν καλῶς ὑποστηρικθῆσαν γνώμην τοῦ V. Laurent, μὴ δεχομένου ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετό ποτε μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας.³ Δὲν δυνάμεθα

¹ Ἄναγν. Βόνν. σ. 522: «...καὶ δὴ τῇ Θεσσαλονικῇ ἐπιδημητικῶς ὁ Μουράτης (δεύτερον, οἶμαι, τηρικαῦτα δὲ ἵππενεν ἔτος μετὰ τὴν ἄλωσιν ἢ τρίτον)... τὴν προτέραν μεταίτιθον γνώμην...». Αὐτόθι σ. 524: «...τότε δὴ τὰς μὲν τῶν μονῶν, ὅσαι δὴ μείζονος καὶ πρὸς κάλλος φαιδρότεραι, τοῖς οἰκείοις αὐτῶ καὶ ὅσαι ἐν ἀξιώμασιν ἐδωρησάτο, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν οἰκιῶν, ὅσαι δὴ καλλίους ἦσαν τῶν ἄλλων εἷς τε κάλλος καὶ μέγεθος, μόνους ἡμῖν τοὺς τέσσαρας νεῶς, οἳ καὶ καθολικοὶ λέγονται, καταλελοιπῶς, πολλὴν τὴν σπουδὴν ὑπὲρ τούτων τοῦ ποιμένος εἰσενεγκόντος...».

² Βλ. Ἄ π. Β α κ α λ ο π ὀ ὑ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θεσσαλονίκης μικρὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς τοῦ 1430 ὑπὸ τῶν Τούρκων. Περιοδ. Γρηγορίου Παλαμᾶς 20 (1936), σ. 12 (τοῦ ἀνατύπου).

³ Πρέπει νῦν νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ ἄποψις, ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετό ποτε μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας, ὅποταν ὡς πιθανώτερον ἐθεωρήθη ὅτι δὲν κατελήφθη αὕτη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὴν ὑπὸ τοῦ D ö l g e r πρῶτον (Aus den Schatzkammern etc., Nr. 114, Bemerk. S. 311) καὶ ὑφ' ἡμῶν κατόπιν (Ἡ Νέα Μονὴ Θεσσαλονίκης. Μακεδονικά Γ' [1955], σ. 344) ὑποστηρικθῆσαν ἄποψιν ταύτην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποδεχθῆ καὶ ὁ αἰδεσ. V. L a u r e n t (Écrits spirituels etc. Ἑλληνικά 14 [1955], σ. 43/4) καὶ εἶχεν ἐνισχύσει ἐκ τοῦ ἀναφερθέντος χρυσοβούλλου τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου διὰ τὴν Νέαν Μονὴν τοῦ Μαρτίου 1415, ὅπου φέρεται: «...πρὸς τὴν σεβασμίαν Νέαν Μονὴν, ὑποκειμένην τῇ ἐν Ἄθφ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς Μεγάλης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου...», κατέρριψε νεωστὶ εὐθυβόλως ὁ ἴδιος ὁ L a u r e n t (Une nouvelle fondation etc., σ. 125/6), ἀνακαλύψας ὅτι πρόκειται περὶ παρεμβλήματος,

ὅμως νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετο τὸ 1433 τουρκικὸν τέμενος λόγῳ ἑνὸς σημειώματος εἰς τινὰ ἀγιορειτικὸν κώδικα.

Ὁ κώδιξ 5594 τῆς μονῆς Παντελεήμονος τοῦ Ἁγίου Ὄρους¹ εἶναι μὲν γοημένος ἐπὶ περγαμηνῆς τὸν 13ον αἰῶνα, περιέχων βίους Ἁγίων τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου δ' - ιγ' τοῦ Συμεῶνος τοῦ Μεταφράστου, ἀλλ' ἐνέχει χαρτίνας σελίδας ἐν ἀρχῇ, μέσῳ καὶ τέλει, γραμμένας τὸν 16ον αἰῶνα. Τοιαῦται εἶναι καὶ αἱ σελίδες 1 · 48 ἐν ἀρχῇ. Ὁ κώδιξ οὗτος φέρει εἰς τὴν ἀρχὴν του καὶ ἐν τῷ παραφύλλῳ τὴν ἐξῆς χρονολογημένην σημείωσιν : «*Μεταφραστῆς σὺν Θεῷ τῆς ἱερᾶς Νέας μονῆς, ἡ τιμομένη καὶ σεβομένη ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας μου Θεοτόκου τῆς Κοιμήσεως αὐτῆς, ἀνακαινίσθη οὖν ἡ τοιαύτη βιβλος μετὰ καὶ μεθ' ἐτέρων βιβλίων τῆς αὐτῆς μονῆς τῶν ἀριθμῶν εἴκοσι παρὰ τοῦ πανοσιοτάτου ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθηγουμένου τῆς αὐτῆς μονῆς κυροῦ Μακαρίου καὶ πρωτοσυγγέλου πατριαρχικοῦ, τῷ ὄντι γέννημα καὶ θρόμα Θεσσαλονικεὺς τυγχάνων ἐν ἔτει ζξδ' φ ἰνδ. ιδ' ης (=1556)*».

Ποία εἶναι ἡ Νέα Μονὴ αὕτη ; Εἶναι ἡ ἡμετέρα τοῦ Μακαρίου Χούμνου ἐν Θεσσαλονίκῃ ; Ἐὰν πράγματι περὶ αὐτῆς πρόκειται, τότε τὸ σημεῖωμα εἶναι σπουδαιότατον καὶ ἀνατρέπει ἄρδην ὅσα ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦδε περὶ τῆς πιθανῆς θέσεως καὶ τύχης τῆς Νέας Μονῆς. Ἡ μονὴ τότε ἐσφύζετο ἀκόμη τὸ 1556 καὶ ἐλειτούργει ἐλευθέρα. Αἱ πιθανότητες τότε νὰ ὑπάρχη αὕτη ἀκόμη καὶ νὰ εἶναι εἰς ἕκ τῶν σημερινῶν βυζαντινῶν ναῶν τῆς πόλεως ἀυξάνονται ἐπικινδύνως διὰ τοὺς τοποθετήσαντας ταύτην εἰς τὸ κενὸν τοῦ χώρου τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων, ἀφοῦ μάλιστα ἡ προϋπόθεσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίχθη ἡ πρώτη τοποθέτησις αὐτῆς εἰς τὸν χώρον ἐκεῖνον, σήμερον κατέπεσε (βλ. ἀνωτέρω σ. 341 σημ. 3). Ἐγένετο βεβαίως αὕτη κάποτε τουρκικὸν τζαμί, ὡς δεικνύει ἡ διασπορὰ τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἐγγράφων της, ἀλλὰ τοῦτο θὰ συνέβη μετὰ τὸ 1556.

Ἡ καύχησις τοῦ ἡγουμένου τούτου τῆς Νέας Μονῆς, ὅτι εἶναι γέννημα καὶ θρόμα Θεσσαλονικεὺς, δὲν θὰ εἶχε βεβαίως νόημα γινομένη εἰς ἄλλον τόπον παρὰ μόνον εἰς Θεσσαλονίκην, διὰ τὸν δεσμὸν μετὰ τῆς ὁποίας ὁ ἡγούμενος καυχᾶται. Ἐὰν ἐπρόκειτο ἄλλωστε περὶ ἄλλης Νέας Μονῆς, τῆς Νέας Μονῆς Χίου π.χ., ὁ καυχώμενος Θεσσαλονικεὺς ἡγούμενος θὰ ἔπρεπε διὰ τὴν ἀντίθεσιν νὰ τὸ ἀναφέρῃ. Δὲν θὰ ἦτο λοιπὸν ἄσκοπον, δεχόμενοι, μετὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ σημειώματος, ὡς γεγονὸς τὴν ὑπαρξιν τῆς Νέας Μονῆς σήμερον, νὰ θέσωμεν τὸ ἐρώτημα : ποῖος ἐκ τῶν βυζαντινῶν ναῶν τῆς Θεσσαλονίκης σήμερον εἶναι καταφανῶς μοναστηριακὸν κτίσμα, φαίνε-

μὴ ὑπάρχοντος εἰς τὸν Κώδικα Β τοῦ 1803, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ ἀντίγραφον τοῦ Σπυρίδωνος Λαυριώτου, τὸ δοθὲν εἰς τὸν Kirsopp Lake.

¹ Ἀ α μ π ρ ο υ, Κατάλογος, II, σ. 291, ἀριθ. 5594. 88.

ται ἔργον τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 14ου αἰῶνος καὶ κεῖται εἰς χῶρον (βυζαντινῶν) ἀνακτόρων ; Διὰ τοὺς γνωρίζοντας τὰ μνημεῖα τῆς πόλεως οὗτος εἶναι ὁ λεγόμενος σήμερον Προφήτης Ἑλίας.

ΠΙΝΑΞ Ι

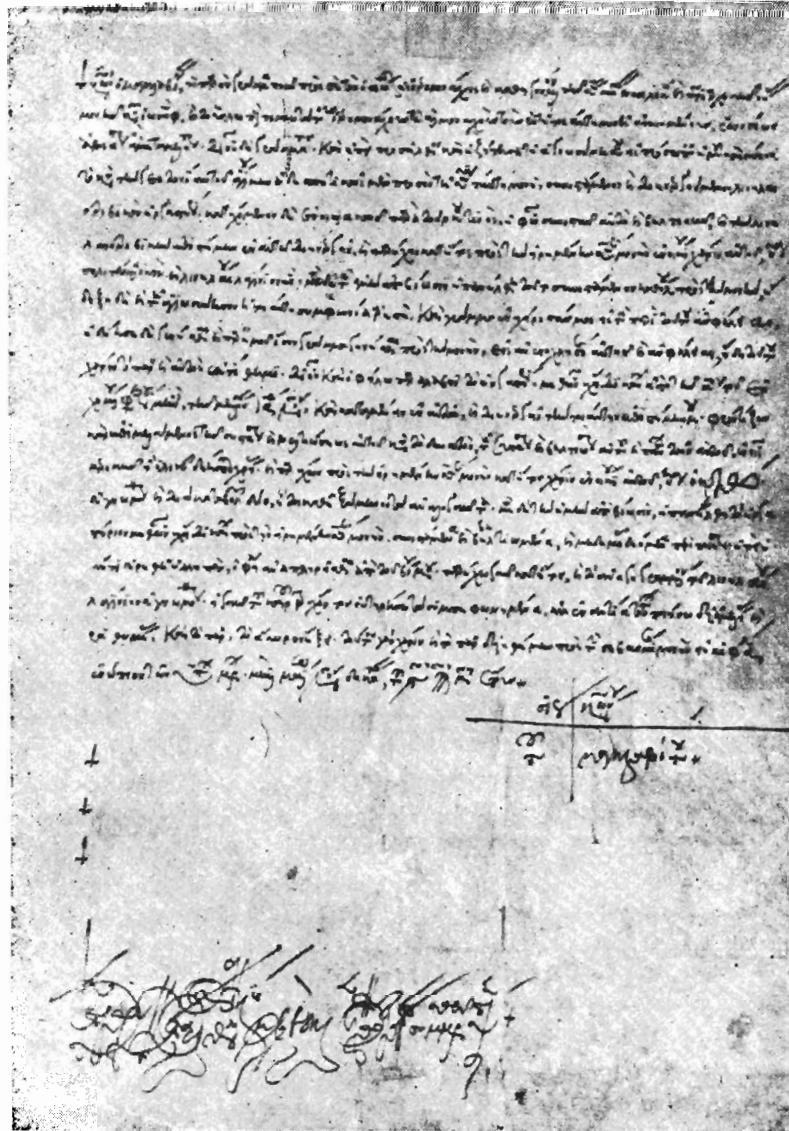
Τὸ ἀντίγραφον τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου διὰ τὴν Νέαν Μονὴν με ὑπογραφήν τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρου (τοῦ Γλαβᾶ).

4. Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΑ

Ἐν τῇ βυζαντινῇ ναῶς τοῦ Προφήτου Ἑλίας,¹ ὁ κείμενος εἰς τὸ ὑψηλὸν ΒΔ τμήμα τῆς πόλεως, εἶναι πράγματι καταφανῶς μοναστηριακὸν κτίσμα καὶ ἐπῆρξεν ἀσφαλῶς καθολικὸν μονῆς. Εἶναι ὁ μόνος βυζαντινὸς ναὸς τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν συγχρόνως, ὅπως εἰς τὰ καθολικὰ τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, α) λιτή, μέγας δηλαδὴ τετράγωνος ναός

¹ Βλ. κάτοψιν καὶ περιγραφὴν τοῦ ναοῦ εἰς Ch. Diehl - M. Le Tourneau - H. Saladin, Les monuments chrétiens de Salonique. Paris, 1918, σ. 203 - 211. Διόρθωσιν κατόψεως ὑπὸ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, Ἡ κάτοψις τοῦ Προφήτου Ἑλίας τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντ. Μνημείων τῆς Ἑλλάδος. Τόμ. Α' (1935), σ. 178 - 180.

ΠΙΝΑΞ ΙΙ

Τὸ μισθωτήριον συμβόλαιον τοῦ Κωνσταντίνου Μαγκλαβίτου μετὰ τῆς Νέας Μονῆς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης Μανουὴλ Χωνειάτου.

θηξ, ἀναγκαῖος εἰς τὰς μονάς, εἰς τὰς ὁποίας ὠρισμένοι λειτουργία γίνονται εἰς τὸν νάρθηκα καὶ διὰ τοῦτο οὗτος πρέπει νὰ εἶναι εὐρύχωρος καὶ κατάλληλος νὰ περιλάβῃ μέγαν ἀριθμὸν μοναχῶν, β) χοροί, ἡμικυκλικαὶ δηλαδὴ ἔξοχα εἰς τὸ μέσον τοῦ βορείου καὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ ναοῦ, ὅπου ἴστανται εἰς τὰς μονάς οἱ χοροὶ τῶν ψαλλόντων μοναχῶν καὶ γ) ὑπερφῶν, δεύτερος δηλαδὴ ὄροφος ὑπεράνω μέρους τοῦ νάρθηκος, ὄροφος, ὃ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς μονάς ὡς σκευοφυλάκιον καὶ βιβλιοθήκη.

Ὁ ναὸς οὗτος, μιμούμενος διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀγιορειτικὸς τύπους καθολικῶν,¹ εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι παλαιότερος τοῦ 1293, ὅποτε τὸ πρῶτον εἰσήχθη ἡ λιτὴ εἰς Ἅγιον Ὄρος ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ εἰς τὴν μονὴν Χιλανδαρίου,² καὶ φαίνεται πράγματι, κατὰ τὴν ἀθηντικὴν γνώμην εἰδικῶν, ὡς ἔργον τοῦ 14ου αἰῶνος καὶ δὴ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος τούτου.³

Ὁ ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλίας κεῖται ἀναμφιβόλως εἰς χῶρον ἀνακτόρων. Οἱ ἐν παντὶ διαδεχθέντες τοὺς Βυζαντινοὺς Τοῦρκοι πλησίον τοῦ ναοῦ τούτου εἶχον τὸ «Κονάκι» των, τὸ ἀνάκτορον δηλαδὴ τοῦ Τούρκου διοικητοῦ τῆς πόλεως, τόσον τὸ νεώτερον, τὸ σημερινὸν Διοικητήριον, ὅσον καὶ τὸ παλαιότερον, τὸ Ἐσκι - Σεράϊ (=παλαιὸν ἀνάκτορον). Τοῦτο δεικνύει ὅτι οἱ Τοῦρκοι εὗρον εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην βυζαντινὰ ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησαν, καὶ ἀργότερον ἔκτισαν ἐπ' αὐτῶν καὶ ἴσως αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον οὐδαμοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ συνητηθήσαν ἐρείπια βυζαντινῶν ἀνακτόρων. Καθ' ὅλην τὴν Τουρκοκρατίαν οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τὸν εἰς τέμενος μεταβεβλημένον ναὸν Ἐσκι - Σεράϊ - Τζαμισι (=τέμενος τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων),⁴ ἐκ τῆς γειτονίας αὐτοῦ βεβαίως πρὸς τὸ παλαιὸν τουρκικὸν ἀνάκτορον. Ὁ Τοῦρκος περιηγητὴς καὶ γεωγράφος Χατζῆ - Κάλφα (Κιατιπ - Τσελεμπῆ) χαρακτηρίζει τὸ 1657 τὸ τέμενος Ἐσκι - Σεράϊ ὡς ἄλλοτε χριστιανικὸν ναὸν ἀνακτόρων.⁵ Ὀλόκληρος ἡ περὶ τὸν ναὸν συνοικία

¹ Bl. G. Millet, Recherches au Mont - Athos. BCH 29 (1905), σ. 86 σημ. 1.

² Millet, Recherches, ἐνθ' ἀν. σ. 74.

³ G. Millet, L' école grècque dans l' architecture byzantine. Paris, 1916, σ. 94 : «...Dans Eski - Sérail (Προφήτης Ἡλίας) ...les desseins de la brique au milieu du parement indiquent le trezième ou le quatorzième siècle...». G. Millet, Recherches, ἐνθ' ἀν. σ. 87 σημ. : «...à Salonique St. Hélié, Texier, Arch. byz. pl. LII et suiv., qu' il faut dater non de 1012, comme le croit Texier, mais du quatorzième siècle, ainsi que les Saints - Apôtres». Πρβ. Ch. Diehl, Manuel d' art Byzantin. Paris 1925, τόμ. I, σ. 462/3.

⁴ Μιχαήλ Χατζῆ - Ἰωάννου, Ἀστυγραφία τῆς Θεσσαλονίκης, ἤτοι τοπογραφικὴ περιγραφὴ τῆς Θεσσαλονίκης. Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη ἀριθ. 1. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1880, σ. 91.

⁵ Mustafa Ben Abdalla Hadschi Chalfa, Rumeli und Bosna, aus dem

ὠνομάζετο, ἐκ τοῦ τεμένουσ βεβαίως, συνοικία Ἐσκι - Σεραΐ,¹ ἀλλ' ἡ παράδοσις διέσωσε καὶ ἄλλην ὠνομασίαν τῆς αὐτῆς συνοικίας, μὴ προερχομένην ἐκ τοῦ τεμένουσ. Οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τὴν συνοικίαν καὶ «Μπαλαάτ», ὅπερ εἶναι ἡ ἑλληνικὴ λέξις Παλάτιον=ἀνάκτορον.² Οὐδεμία ἀμφιβολία λοιπὸν ὑπάρχει ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλία κεῖται εἰς χῶρον βυζαντινῶν ἀνακτόρων.

Ἡ ὠνομασία τέλος τοῦ ναοῦ, Προφήτης Ἡλίας, δὲν εἶναι βυζαντινὴ, διότι ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλία ἐν Θεσσαλονίκῃ οὐδέποτε ἀναφέρεται, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγὰς, ἀλλὰ μᾶλλον αὕτη φαίνεται ἑλληνικὴ παρετυμολογία τοῦ τουρκικοῦ ὀνόματος τοῦ τεμένουσ, Σεραϊ - Τζαμι (=ἀνακτορικὸν τέμενος), εἰς τὸ ὁποῖον ἐνομισθῆ ὅτι ἐνυπάρχει τὸ ὄνομα Ἁη - Ἡλίας. Ἄλλο λοιπόν, ἀσφαλῶς, ἦτο τὸ βυζαντινὸν ὄνομα τοῦ ναοῦ καὶ ἐλησμονήθη καὶ αὐτό, ὅπως ἐλησμονήθησαν τὰ περισσότερα βυζαντινὰ ὀνόματα τῶν εἰς τουρκικὰ τεμένη μετατραπέντων βυζαντινῶν ναῶν τῆς πόλεως.

Ἡ ὑπόνοια ὅμως, ὅτι ὁ ἀναμφισβητήτως εἰς χῶρον βυζαντινῶν ἀνακτόρων κείμενος σημερινὸς βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλία δυνατὸν νὰ εἶναι ἢ ἐπὶ ἐρειπίων ἀνακτόρων κτισθεῖσα Νέα Μονὴ τοῦ Μακαρίου Χοῦμνου, ὀδηγεῖ εἰς μίαν δυσκολίαν. Ἡ Νέα Μονὴ ἰδρύθη ἐπὶ ἐρειπίων ἀνακτόρων περὶ τὸ 1360. Ὁ ἐγκωμιαστὴς τοῦ Γαβριήλ λέγει, ὡς εἶδομεν, ὅτι ὁ Χοῦμνος ἀνέθεσεν εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ καθαρίσουν τὸν τόπον ἀπὸ τὰ ἐρείπια, διὰ νὰ κτισθῇ ἡ μονὴ (τοῖς φοιτηταῖς διακαθαίρειν ἐδίδου). Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Laurent καὶ ἡμᾶς νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν θέσιν τῆς μονῆς εἰς τὸν χῶρον τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων, τὰ ὁποῖα ἐφάνη τότε εἰς ἡμᾶς πιθανώτερον ὅτι ἦσαν ἠρειπωμένα περὶ τὸ 1360, ἐνῶ τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα ὑπῆρχον οὐχὶ πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Τὸ 1328 ὁ Ἀνδρόνικος Γ' εἰσέρχεται καὶ ἐξέρχεται ἐπανειλημμένως ἐξ αὐτῶν, ἐρχόμενος μάλιστα ἅπαξ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως, ὅπερ ἀποκλείει τὴν ἀκρόπολιν ὡς ἄλλην θέσιν ἀνακτόρων καὶ δεικνύει ὅτι τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα εὕρισκοντο ἐντὸς τῆς πόλεως.³ Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ὁ ἐγκωμιαστὴς τοῦ Γαβριήλ, ὁμιλῶν βεβαίως τὸ 1416 ἢ 1419

Türkischen übersetzt von Joseph Hammer, Wien 1812, σ. 77 (κεφ. 9): «...Die Moskée des Seraj, ehemals zu den Zeiten der Ungläubigen die Hofkirche...».

¹ Γ. Κ. Μωραϊτοπούλου, Τοπογραφία Θεσσαλονίκης, διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Ἐν Ἀθήναις 1883, σ. 22.

² Π. Ν. Παπαγεωργίου, Ἀρχαία εἰκῶν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Byz. Zeitschrift 1 (1892), σ. 482.

³ Καντακ. I, 53. Βόνν. I, σ. 271, 10: «...ἐκεῖθεν (ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου) ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς (Ἀνδρ. Γ'), κλινοῦσης ἤδη τῆς ἡμέρας, εἰς τὰ βασιλεία ἠδύσατο τὴν νύκτα ἐλθὼν...». Καὶ I, 54. Βόνν. I, σ. 273, 1: «...ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς ἀκροπόλεως) ἐξῆλθεν ἐκτὸς καὶ εἰς τὰ βασιλεία ἐλθὼν ἐβουλεύετο μετὰ τῶν ἐν τέλει...».

(ἐν ἐπικηδεῖω λόγῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Γαβριήλ), ἀλλ' ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως τῆς Νέας Μονῆς περὶ τὸ 1360, νὰ ὀμιλῇ περὶ παλαιῶν ἐρειπίων (βυζαντινῶν) ἀνακτόρων (*Ἔνα δήποτε καὶ βασιλεια Ἰδρυτο*), ἀφοῦ ταῦτα 30 μόλις ἔτη πρὸ τοῦ 1360 (τὸ 1328) ἦσαν σφᾶ καὶ ἀβλαβῆ; Πρέπει μὴπως νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα εἶχον καταστραφῆ ἐντὸς τῶν ἐτῶν 1328 - 1360 (ca.) καὶ μάλιστα ἀρκετὰ ἔτη πρὸ τοῦ 1360, οὕτως ὥστε ὁ τὸ 1416/19 ὀμιλῶν ἐγκωμιαστὴς τοῦ Γαβριήλ (προσθέτων ἴσως ὑποσυνειδήτως καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ 1360 μέχρι τῶν ἡμερῶν του χρονικὸν διάστημα) νὰ δύναται νὰ ὀμιλῇ περὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν καταστραφέντων ἀνακτόρων; Καὶ ἐκ ποίας ἀραγε ἀφορμῆς κατεστράφησαν τὰ ἀνάκτορα;

Μία μόνον ἀφορμὴ εἶναι δυνατὸν νὰ δικαιολογήσῃ κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1328 - 1360 βιαιάν καταστροφὴν μεγάλων κτισμάτων, ἡ ἐπανάστασις τῶν Ζηλωτῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ (1342 - 1349).¹ Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἔκρηξιν αὐτῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ 1342 ὁ δῆμος μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Ζηλωτάς, ἐξηρεθισμένος ἐναντίον τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων τῆς πόλεως, οἱ ὅποιοι ἐκινούντο νὰ προσαγάγουν αὐτὴν εἰς τὸν σφετεριστὴν τοῦ θρόνου Καντακουζηνόν, ὥρμησεν εἰς τὰς οἰκίας τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως, τοῦ πρωτοστράτορος Θεοδώρου τοῦ Συναδηνοῦ, καὶ τῶν πλουσίων, ἀφοῦ δὲ μετὰ ἀψιμαχίας ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἐπεδόθη εἰς λεηλασίαν πρῶτον καὶ καταστροφὴν τῶν κτηρίων τῶν κατοικιῶν των ἔπειτα. Διηγεῖται ὁ Καντακουζηνός: «...ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι (οἱ Ζηλωταὶ) διὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνου (τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως Συναδηνοῦ) ἦσαν οὐκ εὐκαταφρόνητοι καὶ τὸν δῆμον ἀνηρέθισαν κατὰ τῶν δυνατῶν, τοῦ πρωτοστράτορος (τοῦ Συναδηνοῦ) ἤδη ἐγνωσμένον τὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως δοῦν, ἐπιθέμενοι ἀθρόον, ἐξελαύνουσι τῆς πόλεως περὶ χιλίους ὄντας, συμβολῆς ὀλίγης γενομένης δι' ἀκροβολισμῶν, ἐν ᾗ καὶ τῶν πρωτοστράτορος οἰκετῶν ἐγένοντο ὀλίγοι τραυματαῖαι... ὕφ' ἑαυτοὺς δὲ οἱ Ζηλωταὶ τὴν πόλιν ποιησάμενοι, ἐτράπησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν φυγάδων καὶ αὐτὰς τε καὶ ἡρώων καὶ τὰς οὐσίας διήρπαζον... καὶ ἦν εὐθύς ἀνάγκη ἐκθεμελίωσιν ἀνασπασθῆναι, ὁρμῆ τε ἀλογίστου καὶ κέρδους ἐπιθυμίας τοῦ δήμου ἐπομένον. ἐπὶ δύο μὲν οὖν καὶ τρισὶν ἡμέραις ἡ Θεσσαλονίκη ὡσπερ ὑπὸ πολεμίων ἐδηροῦτο καὶ οὐδὲν ἦν ὃ, τι μὴ τελούμενον ὠρᾶτο τῶν ἐπὶ ἀλώσει γινομένων πόλεων...».² Ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως, ὁ πρωτοστράτωρ Συναδηνός, κατέφυγεν εἰς τὸ ΒΔ τῆς Θεσσαλονίκης φρούριον Γυναικόκαστρον. Λέγει πάλιν ὁ Καντακουζηνός: «...ὁ πρωτοστράτωρ δὲ ἐκεῖ μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ τῶν ἀρίστων ἐξηλάνητο, εἰς Γυναικόκαστρον

¹ Περὶ αὐτῆς βλέπε προχείρως Ο. Tafra li, Thessalonique au XIVe siècle. Paris 1913, σ. 225 - 254.

² Καντακ. III, 38. Βόνν. II, σ. 233, 22 κέ.

ἀφικόμενος (κατεῖχε γὰρ αὐτὸ καὶ πρότερον φρουρᾶ, οἷα δὴ ὑπὸ τῷ Θεσσαλονίκῃς ἄρχοντι εἰωθὸς τελεῖν), ἠὲ λίσσετο ἐκεῖ...».¹ Κατεστράφη λοιπὸν καὶ ἡ κατοικία τοῦ φυγάδος διοικητοῦ τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπισαν, τραυματισθέντων ἐνίων, οἱ ὑπηρέται αὐτοῦ, ὅπως κατεστράφησαν ὅλαι αἱ οἰκίαι τῶν φυγάδων εὐγενῶν. Ἐὰν ἡ κατοικία τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως ἦτο, ὅπως εἶναι φυσικόν, τὰ «βασίλεια», ἰδοὺ πότε, λίαν πιθανῶς, κατεστράφησαν τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα τῆς Θεσσαλονίκῃς. Τὸ θεροσ τοῦ 1342.

Ἦτο λοιπὸν δυνατὸν περὶ τὸ 1360 ὁ Μακάριος Χοῦμνος νὰ ἐκκαθαρίζη ἐρείπια τῶν πρὸ εἰκοσαετίας περίπου (1342) καταστραφέντων βυζαντινῶν ἀνακτόρων, διὰ νὰ κτίσῃ τὴν μονὴν του. Ἐχρησιμοποίησε βεβαίως ἐν μέρος τοῦ μεγάλου καὶ πιθανῶς ἐν μέρει ἠρειπωμένου χώρου. Πῶς ἐχρησιμοποιήθη ἀργότερον ὁ ὑπόλοιπος χῶρος, δὲν γνωρίζομεν. Οἱ Τούρκοι ὅμως πρέπει νὰ εὗρον ἐκεῖ κτίσματα, διὰ νὰ ἔχουν ἐγκαταστήσει ἐκ πρώτης ἀρχῆς ἐκεῖ τὸ «Κονάκι» των. Ἄλλωστε, ὡς εἶναι γνωστόν, τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα οὐδέποτε ἦσαν ἐν μέγα κτήριον, ἀλλὰ, ὅπως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, συστάς διαφόρων κτισμάτων ἐντὸς μεγάλου περιφρακτοῦ χώρου.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἰδρύθη εἰς χῶρον ἠρειπωμένων βυζαντινῶν καὶ οὐχὶ ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων. Εἰς τὸν χῶρον τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων καὶ ἐντὸς τοῦ τριγώνου Ἀψίδος Γαλερίου - Ἀγίας Σοφίας - Ἴπποδρόμου δὲν ὑπάρχει σήμερον βυζαντινὸς ναὸς καὶ δὲν ὑπῆρξε ποτὲ σημαντικὸν τουρκικὸν τέμενος, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ ἦτο βυζαντινὸς ναὸς μετατραπείς εἰς τουρκικὸν τζαμί. Συνεπῶς τρεῖς εἶναι αἱ δυνατὰ θεωρητικὰ ὑποθέσεις περὶ αὐτῆς: ἡ Νέα Μονὴ ἢ κατεστράφη ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως τὸ 1430, πρᾶγμα ἀπίθανον διὰ νέον κτίσμα, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Laurent,² ἢ οὐδέποτε κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατεστράφη ὑπὸ ἀγνώστου αἰτίας κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας, ὁπότε δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν θέσιν αὐτῆς εἰς μοναστηριακὸν χῶρον ἑλληνικῆς πάντοτε παραμεινάσης σημερινῆς ἐκκλησίας³ ἢ ἡ ἀρχικὴ τοποθέτησις ἐντὸς τοῦ χώρου τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων ἦτο κατὰ βασίλειον ἐσφαλμένη καὶ πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν ἀλλαχοῦ τὴν Νέαν Μονήν. Ἡ ὑφ' ἡμῶν ἀναζήτησις τῆς Νέας Μονῆς εἰς τὸν χῶρον ἐκεῖνον καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς πιθανῆς θέσεως αὐτῆς εἰς τὸν ἀναμφισβητήτως μοναστηριακὸν χῶρον τῆς πάντοτε ἐλ-

¹ Καντακ. III, 38. Βόνν. II, σ. 235, 9 κέ.

² Une nouvelle fondation etc., σ. 116 σημ. 3.

³ Ὡς ἐπεχειρήσαμεν ἡμεῖς, Γ. I. Θεοχαρίδου, Ἡ Νέα Μονὴ Θεσσαλονίκῃς, ἔνθ' ἀν. σ. 339 κέ.

ληνικῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγούδας ἐστηρίζετο εἰς τὴν πίστιν, ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετο ἐνωρὶς μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας¹ καὶ συνεπῶς δὲν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ δὲν ἐγένετό ποτε τζαμί. Ἡ πίστις αὕτη ὁμῶς σήμερον κατερρίφθη, ὡς εἶπομεν, διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ αἰδ. πατρὸς Laurent.² Συνεπῶς τὸ μόνον ἀπομένον εἶναι ὅτι ἡ ἀρχικὴ τοποθέτησις τῆς Νέας Μονῆς τόσον ὑπὸ τοῦ Laurent, ὅσον καὶ ὑφ' ἡμῶν, ἦτο κατὰ βάσιν ἐσφαλμένη καὶ πρέπει νὰ ἀναθεωρηθῆ. Ἡ ὀδυνηρὰ αὕτη πρόοδος τῆς ἐρεύνης μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Προφήτου Ἡλίας, τὸ ἄλλοτε τουρκικὸν τέμενος τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων.

Ὁ ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλίας ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων μοναστηριακῶν χαρακτηριστικῶν του, τῆς χρονολογίας του καὶ τῆς θέσεώς του, ἔχει ἀκόμη σήμερον ἐνσωματωμένα οἰκοδομικὰ λείψανα παλαιότερων βυζαντινῶν κτισμάτων. Οὕτω π.χ. αἱ βαθμίδες τῆς μικρᾶς κλίμακος, ἧτις ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ νοτίου αὐτοῦ τοίχου ὀδηγεῖ εἰς τὸ ὑπερῶν, ἀποτελοῦνται ἐκ παλαιῶν μαρμάρων μὲ ἀναγλύπτους διακοσμήσεις καὶ τμήματα ἐπιγραφῶν.³ Εἰς αὐτὸν εὔρεν ὁ Texier τεμάχιον μαρμάρου μὲ χρονολογίαν, τὴν ὁποίαν ἀνέγνωσεν 6562=1054,⁴ ἡ ὁποία ὁμῶς πράγματι ἀναγινώσεται 6792=1284⁵ καί, ἀνήκουσα εἰς παλαιότερα βυζαντινὰ κτίσματα τοῦ χώρου ἐκεῖνου, ἀδίκως παρέσυρε τὸν Texier εἰς τοιαύτην χρονολόγησιν τοῦ ναοῦ. Σήμερον ἀκόμη εἰς τὸν ἐξωνάρθηκα τοῦ ναοῦ καὶ περὶ τὴν βάσιν τοῦ προτελευταίου πρὸς βορρᾶν ξυλίνου στύλου διακρίνεται ἐπὶ τοῦ κτισμένου ἐν τῷ δαπέδῳ μαρμαρίνου ὑποβάθρου τοῦ στύλου τμήμα ἐπιγραφῆς ἀνεπαρκῶς ἀναγινωσκομένης μὲ χρονολογίαν, ἐκ τῆς ὁποίας διασώζονται τὰ δύο πρῶτα ψηφία ,ςω.. (=1300), τοῦ 14ου λοιπὸν αἰῶνος. Πάντα ταῦτα τὰ διεσκορπισμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη δεικνύουν τὴν ὑπαρξιν ἐν τῷ χώρῳ ἐκεῖνῳ παλαιότερων βυζαντινῶν κτισμάτων.

Τέλος περὶ τοῦ τεμένους τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων, τοῦ Ἑσκι-Σεραϊ-Τζαμισί ἢ Σεραϊλι-Τζαμί τῶν Τούρκων καὶ σημερινοῦ ναοῦ τοῦ Προφήτου Ἡλίας, ὑπάρχει μία πληροφορία, ἡ ὁποία δὲν ἠξιώθη μέχρι σήμερον προσο-

¹ Τὴν πίστιν ταύτην συνεμερίζετο, ὡς εἶπομεν, ἀρχικῶς καὶ ὁ Laurent, *Écrits spirituels etc.*, Ἑλληνικά 14 (1955), σ. 43/4, ἔχων μάλιστα εἰς χειρᾶς του ἀδιαφιλονίκητον ἀπόδειξιν τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου τοῦ 1415, ὅπου ρητῶς λέγεται: *πρὸς τὴν σεβασμίαν Νέαν Μονήν, ἐποικισμένην τῇ ἐν Ἀθῶν σεβασμίᾳ μονῇ τῆς Μεγάλης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.* (βλ. Α ὑ τ ὅ θ ι, σ. 44 σημ. 1).

² Κατέρριψεν αὐτὴν ὁ ἴδιος ὁ Laurent, *Une nouvelle fondation etc.*, σ. 126, ἀνακαλύψας, ὡς εἶπομεν, ὅτι ἡ ἀνωτέρω φράσις τοῦ χρυσοβούλλου εἶναι παρεμβλημα καὶ δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ πρωτότυπον.

³ Diehl - Le Tourneau - Saladin, ἐνθ' ἄν. σ. 204.

⁴ Ch. Texier - R. Poppewell Pullan, *Byzantine Architecture*. London 1864, σ. 150. Λανθασμένως παρ' αὐτοῖς 1012.

⁵ Diehl - Le Tourneau - Saladin, ἐνθ' ἄν. σ. 210.

κῆς. Οἱ ἀρχιτέκτονες Texier καὶ Pullan, περιγράφοντες τὸ 1804 εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ἀρχιτεκτονικὴν τῶν τὰ μνημεῖα τῆς Θεσσαλονίκης, λέγουσιν περὶ τοῦ τεμένους τούτου ὅτι, ἂν καὶ μικρὸν, εἶναι πολὺ πλούσιον καὶ ἔχει ὡς κτῆμα του (Βακούφ) ὁ λ ὁ κ λ η ρ ο ν χ ω ρ ῖ ο ν : Sarali djamisi ; formerly the church of St. Elia. It is situated in the highest part of the town, near the quarter called Eski Serai. This mosque, though small, is very rich. It has for vakoof a village called Orta Itchkeni. There is a médrece for twenty softas attached to it.¹ Ἡ πληροφορία αὕτη φέρει εἰς τὸν νοῦν τὰ ἐκ δωρεῶν καὶ ἄλλων μέσων κτηθέντα κτήματα τῆς πλουσίας Νέας Μονῆς καὶ πρὸ παντὸς τὸ χωρίον τῆς Νέας Μονῆς, τὸ ν Κ ο λ υ δ ρ ὄ ν, τοῦ πρώτου ἡμῶν ἐγγράφου. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ δερβίσης ὁδηγὸς τοῦ Texier δὲν ὠνόμασε τὸ χωρίον μὲ τὸ ἑλληνικὸν γεωγραφικὸν αὐτοῦ ὄνομα, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα τουρκικῆς στρατιωτικῆς μονάδος, σταθμενούσης παρ' αὐτῷ, ὡς δεικνύει ἡ λέξις orta=τάγμα (Γενιτσάρων) εἰς τὸ σύνθετον τουρκικὸν ὄνομα τοῦ χωρίου.²

Ἡ ἐργασία αὕτη ἦτο ἐτοιμὴ νὰ ἀποσταλῆ εἰς τὸ τυπογραφεῖον, ὅταν ἤρχισαν ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ἐφόρου βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων κ. Σ. Πελεκανίδου αἱ ἐργασίαι ἀναστηλώσεως καὶ καθαρισμοῦ τοῦ ναοῦ τοῦ Προφήτου Ἡλίας. Αἱ ἐργασίαι θὰ ἀπαλλάξουν τὸ μνημεῖον ἀπὸ τὰς τερατώδεις ξξωτερικὰς τουρκικὰς ἀνηριδίας καὶ ἀπὸ τὰ τουρκικὰ ἐπιχρίσματα αὐτοῦ. Ἡ πρόοδος ὁμῶς τῶν ἐργασιῶν ἀπεκάλυψε τὴν ἐτοιμόρροπον κατάστασιν τοῦ μνημείου καὶ ἐχρειάσθη νὰ γίνουσι καὶ ἐνισχύσεις κατὰ τόπους τῆς θεμελιώσεως αὐτοῦ διὰ σκιροκονιάματος (μπετόν). Κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν σχετικῶν τάφρων ἀπεκαλύφθη τὸ περιεργον γεγονός, ὅτι τὸ μνημεῖον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀνατολικὴν καὶ νοτιᾶν πλευρὰν ἐπικάθηται ἐν μέρει ἐπὶ τοίχων παλαιότερου κτίσματος, ἐνῶ ἡ δυτικὴ καὶ ἡ βορρεια αὐτοῦ πλευρὰ ἐδράζονται ἐπὶ τοῦ βράχου. Ἡ θεμελίωσις εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ νοτιᾶν πλευρὰν ἐγένετο μάλιστα κατὰ τρόπον ἥκιστα τεχνικόν. Τὸ πάχος δηλαδὴ τῶν θεμελιῶν τοῦ ναοῦ εἶναι μεγαλύτερον τοῦ πάχους τῶν ὑπ' αὐτὰ παλαιότερων κτισμάτων καὶ τὰ κενὰ πληροῦνται ὑπὸ σκίρων καὶ χωμάτων

¹ Texier - Pullan, ἔνθ' ἀν. σ. 122 ἀριθ. 10.

² Ἡ τουρκικὴ λέξις orta (=μέσος) ἐσήμαινε καὶ τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων. Γενιτσαροὶ ὁμῶς τὴν ἐποχὴν τοῦ Texier δὲν ὑπῆρχον πλέον. Ὁ Σουλτάνος Μαχμουδ ὁ Β' (1808 - 1830) μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν Γενιτσάρων τὴν 15 Ἰουνίου 1826 κατήρτισε νέα σώματα τακτικοῦ στρατοῦ εὐρωπαϊκῶς ἐκγυμναζόμενα, τὰ ὁποῖα ὠνομάσθησαν Ἐσσκενζί. Ὁ ὄρος ἐσήμαινεν ἄλλοτε τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ Γενιτσάρους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀποστράτους. Βλ. Encyclop. d. Islam, λ. Janischaren, σ. 614. Πιθανῶς ὁ ὄρος Ἐσσκενζί ἢ Ἰσσκενζί ὑποκρύπτεται εἰς τὸ παρεφθαρμένον Ichkeni (Ἰσκενί) τοῦ Texier. Ὁ δερβίσης ὁδηγὸς τοῦ Texier λοιπὸν ὠνόμασε, ὡς φαίνεται, τὸ βακούφικον χωρίον τοῦ Σεραϊλί - Τζαμί διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ εἰς τὸ χωρίον ἐστρατοπεδευμένου στρατιωτικοῦ σώματος.

(μπάζα), ὡσεὶ ἀδαεῖς κτίσται ἐπλήρωσαν χωμάτων κατηφορικὸν χῶρον ἐρειπίων, ἰσοπεδώσαντες οὕτω τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐπ' αὐτοῦ νέου κτίσματος. Τοῦτο φέρει αὐτομάτως εἰς τὸν νοῦν τὴν φράσιν τοῦ ἐγκωμίου διὰ τὴν Νέαν Μονήν, ὅτι ὁ Χοῦμνος τὸν χῶρον τῶν ἀνακτόρων «*τοῖς φοιτηταῖς διακαθαίρειν ἐδίδου καὶ πρὸς οἰκοδομίαν εὐτρεπίζειν μοναστηρίου*». Οἱ ἀδαεῖς οἰκοδομικῆς τέχνης καλόγεροι μαθηταὶ τοῦ Χοῦμνου θὰ ἠδύναντο ἀνευθύτως νὰ προβοῦν εἰς τοιοῦτου εἴδους προετοιμασίαν τοῦ ἐδάφους, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς πεπειραμένος ἀρχιτέκτων θὰ ἀπετόλμα.

Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν σοβαρὰς ἐνδείξεις, οὐχὶ ὅμως ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ σημερινὸς βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Προφήτου Ἑλίας εἶναι ἴσως τὸ καθολικὸν τῆς Νέας Μονῆς τοῦ Μακαρίου Χοῦμνου. Ἀφοῦ δὲ ἡ βιαστικὴ πρώτη τοποθέτησις τῆς Νέας Μονῆς εἰς τὸν κενὸν βυζαντινῶν μνημείων χῶρον τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων κατέπεσεν ἐπὶ τῶν αὐτουργῶν αὐτῆς, ἀποτελεῖ ποιάν τινα παρηγορίαν, τὸ ὅτι ὑπάρχει σήμερον ἐν τῇ πόλει βυζαντινὸς ναός, συγκεντρῶνων ἀρκετὰς ἐνδείξεις, ὅτι αὐτὸς δύναται νὰ εἶναι τὸ καθολικὸν τῆς Νέας Μονῆς, καὶ τοῦτο παρέχει ἐλπίδα τινά, ὅτι μελλοντικὰ εὐρήματα θὰ παράσχουν τὴν τελικὴν ἀπόδειξιν περὶ αὐτοῦ.